Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ

№12 (41), середа, 20 червня 2001 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Сто рядків журналіста - в номер!

ЧОМУ РОМИ БОЯТЬСЯ СУДДІВ, СУДІВ, МІЛІЦІОНЕРІВ?

"Минулого року міліція шукала злодія, який вкрав коня, але його не було тут, і цілий табір забрали в Ужгород. Це було у червні 1995 року. Вони забрали нас рано-вранці, десь о четвертій годині. Забрали приблизно тридцять чоловік, мене вже вдруге.

В Ужгороді вісім чи дев'ять співробітників міліції побили нас величезними кийками. Міліція хотіла, щоб я взяв на себе те, що я вкрав коня. Вони наділи на мене наручники, а їхній кінець прикріпили до гирі, вагою тридцять кілограм. Вони заставляли мене присідати і знову вставати..."

Це витяг із розповіді 19-річного рома П.Л. із Руських Комарівців співробітникам Європейського Центру Прав Циган (ЄЦПЦ).

Здавалося (а після цього прикрого факту минуло понад п'ять років), у реальному житті подібного нема і не може бути - роми, як і всі громадяни України, на дорозі до правової держави. Існує один закон до кожного, незалежно від національності.

А ні ж! У редакцію й сьогодні приходять мешканці різних таборів із скаргами, пошта багата листами, у яких корявим почерком, часом великими буквами (роми, в основному, закінчують початкові школи) написано: "Я до цього часу пісяю кров'ю... Мені дозволили піти у п'ятницю і звеліли повернутись у середу... У середу не повернувся, бо був дуже переляканий, що мене знову поб'ють!"

Позаминулої середи (6 червня) довелося вислухати подружжя Лакатошів із вже згаданого села. Єлизавета Михайлівна, затамувавши сльози, розповіла:

- О третій годині ночі у табір на двох машинах приїхали міліціонери - вибили двері, забрали зятя... Його дружина, а наша донька Анжела, у пологовому будинку... Туди потрапила у п'ятницю... Там у суботу з'явилася на світ їхня дівчинка. Нібито хтось їм сказав, що пропав кінь, і його вкрав Олександр Лакатош... Ми їздили в Тернопільську область, де заробляли на хліб насущний: кошики виплітали, допомагали людям на городах. Вони нам дякували за роботу.

Доповнив схвильовану дружину її чоловік - Людвік Карлович:

- Син із дружиною, два зяті - усі перебували за межами Закарпаття. Дев'ятеро нас ніби однією сім'єю трудилися. Донька, яка народила Розу - нашу внучку, теж скільки могла, працювала... А зять тепер сидить у Ужгородському райвідділі... Знаємо, що знущаються, зізнання від нього, що вкрав коня, вибивають...

Правова неграмотність переважної більшості ромів, котрі бояться мати справу з суддями, судами, міліціонерами, веде до того, що залякані люди покидають обжиті домівки і подаються у інші області. Та й нема у них коштів, аби найняти адвоката, який би захистив їхні права. Де вже говорити про захист власної гідності у судовому порядку.

Неправомірні дії дільничних міліціонерів (та й не лише їх!), зокрема на Ужгородщині, де у таборах проживають роми, стали притчею во язицях. Про них читач знайде матеріали і у сьогоднішньому номері газети.

Юлія Зейкан

Вірш номера

"Клан Ог", 1993

БОГ

Мали і ми свого Бога
якого самі
створили
але через нього
між нами повіяло
смертю
нас били поки
не вбили в душі
нашій Бога
веліли щоб ми
викували цвяхи
якими було
до хреста
прип'ято Ісуса

нас питали
нові пілати
що таке істина
повиколювали
нам очі
кажучи
оце і є істина
оце і є істина
ми кричали
не своїми голосами
нам повиривали
язики
ми перстами
хотіли накреслити
на землі
знак істини
але вони відрубали
нам руки
і
тепер ми ждемо
щоб з'явились
у нас нові очі
новий язик
щоб відросли
нові руки.

Райко Джуріч

Переклад Степана Келара. За книгою "Філософія буття"

Створення Координаційної Ради

Днями в Ужгороді пройшла конференція керівників ромських товариств, які обговорювали ромські проблеми та намітили шляхи виходу із ситуації, яка склалася в Закарпатті.

Було вирішено створити Координаційну Раду Асоціації "Єкгіпе" ("Єдність") на чолі з президентом Аладаром Адамом, до складу якої входить 8 обласних ромських товариств, 8 районних ромських товариств Закарпаття, в тому числі і дві жіночі організації та дві молодіжні. Завданням новоствореного органу є активізація діяльності ромських організацій, координація дій та контроль за виконанням грантів, отриманих від Міжнародного фонду "Відродження".

Вл.кор.

"Романі Яг" у номері за 24 жовтня 2000-го року подавала матеріал "Чисте місто. Що за цим?". Начальник Ужгородського міського державно-комунального шляхово-експлуатаційного управління Михайло Ільницький, характеризуючи своїх працівників (їх в управлінні на той час працювало 232), назвав цифру 160. Саме стільки трудиться (по обслуговуванню жителів міста) ромів.

Під гострим кутом

ЗА НЕЛЕГКИЙ ТРУД - ЗВІЛЬНЕННЯ!

На запитання, що треба зробити, аби привести місто Ужгород у порядок, бодай наблизити його до європейського рівня, п.Ільницький відповів так:

- Насамперед треба відремонтувати тротуари, шляхи, упорядкувати зелені газони. Після того - закупити техніку. Вручну така робота проводилася ще 50 років тому. Новітня техніка прибирає ефективно, швидко. Такі машини випускають за кордоном - у Німеччині, Австрії. Їхня вартість досить висока - одна коштує близько 200 тис. доларів. А для міста необхідно з десяток таких машин.

У згаданій кореспонденції йшлося і про затримку зарплати рядовим працівникам, відсутність пільг, зокрема й про те, що житлово-комунальне господарство Ужгородського міськвиконкому боргує підприємству 650 тис. грн., що може призвести до банкрутства.

М. Ільницький з вболіванням того пам'ятного жовтня 2000-го року говорив про нелегкий труд двірників, інших працівників із числа ромів.

...Нещодавно обласна рада дружно подала у відставку. Прийшли нові високі посадовці у "білий дім". Варто було одному з них публічно висловитися про наше місто Ужгород, як таке, що не вельми чисте, і йому далеко до європейського, як наче з рогу достатку посипалися на голови ромів... звільнення.

Вислухавши значне число тих, хто потрапив "під гарячу руку", диву давалися. Невже ці трудівники, які роками виконують нелегкий труд, в одну мить можуть бути звільнені?

Втратили роботу Карло Федорович Горняк, батько трьох дітей, Золтан Йосипович Горват, Магда Ходанич, Мартон Йосипович Пап... Список можна продовжити.

...В Ужгородському ДеУ сьогодні 143 працівники. Близько 39 звільнились... Деяких звільнили, відновлювали і т.д. Треба бути детективом, аби вивчити хитромудрі "переплетіння" з тими робітниками, які причетні до чистоти нашого міста.

Отже, за нелегкий труд - звільнення!

Б.Наці

20 червня 2001 року "Романі Яг"

•ХРОНІКА•ХРОНІКА•ХРОНІКА•ХРОНІКА•

Еквадор

У місті Квіто відбулася зустріч старійшин ромських організацій Північної та Південної Америки, які підготували лист в Міжнародну ромську раду. В листі висловлювалося побажання створити організацію "Рома Форумо". Ця організація ставить за мету налагодити тісніші контакти з міжнародними ромськими організаціями світу та розробити документ - "Декларацію прав ромів".

Гамбург

У березні цього року організація "Роми та Сінті " висловила протест Міжнародній організації по міграції з приводу невиплат компенсацій ромам, які примусово працювали на фабриках та заводах Німеччини під час Другої світової війни.

Кладенфурт

З 7 по 21 травня 2001 року в місті Кладенфурті(Німеччина) у місцевому університеті відбулася презентація книги професора Карла Стойки "Мій номер був Z:5742".

Відень

У березні цього року у віденському парламенті відбулася презентація творів ромських авторів: Іллі Йовановича "Вузол - Буджо", Мішо Ніколича "Місцевий водій", а також казок і оповідань місцевих ромів "Ром і Чорт - О ром тай о бенг". Були відзначені чудово ілюстровані, поліграфічно оформлені двомовні видання. Презентація супроводжувалась приємною ромською музикою.

Зустріч на вищому рівні

5 червня Генеральний секретар ООН Кофі Аннен зустрівся з президентом Міжнародної ромської ради Емілом Щукою. Це була перша історична зустріч Генерального секретаря з представником ромської нації. Під час зустрічі обговорювались такі теми:

- становище ромів у Європі, зокрема у Центральній та Східній частинах;
- декларація Об'єднаних націй про права людини ;
- дії представників ромських організацій за минулий рік.

Генеральний секретар наголосив, що ця зустріч була проведена з метою підтримки ромської нації у Європі та у світі. Кофі Аннен звернув увагу на проблеми ромської нації і висловив сподівання, що цим проблемам буде приділятися більша увага світової громадськості.

Зустріч із Генеральним секретарем ООН є важливим кроком для ромів Європи і світу.

Зробимо собі самі порядок

Вже понад два роки у славнозвісному районі словацького міста Кошице "Лунік IX", населеному переважно представниками ромської національності, функціонує своєрідна ромська поліція. Ініціатором її створення виступило Товариство особистої безпеки громадян Словаччини, яке отримало від фонду Карпатського Єврорегіону початковий грант.

Аби довідатись детальніше про роботу нового органу правопорядку, ми вирішили поспілкуватись з його керівником - шефом ромської служби порядку Тиберієм Габором.

– Пане Тиберію, кому першому належала ідея створення подібного органу і яка його мета?

- Ця думка вже давно вирувала у колах наших ромських депутатів та на практиці втілив її у життя голова Товариства особистої безпеки громадян Словаччини пан інженер Колен, який також належить до нашої общини. Служба порядку, яку я очолив, розпочала свою роботу в квітні 2000 року. Її метою стало утримання порядку, чистоти та врегулювання людських взаємостосунків у районі "Лунік IX".

– Ви виконуєте нову для себе функцію. Чи змінилося ставлення до вас з боку інших ромів?

- Реакції ромів були різними. Деякі це привітали. Щоб і в нашому районі врешті - решт налагодився порядок, й у нічні години можна було спокійно поспати. Протягом першого тижня нашого функціонування у "Луніку IX", нам вдалося навести порядок серед наркотично залежних громадян, які до цього часу приймали наркотики у громадських місцях (на вулиці, біля під'їздів), порушуючи тим самим спокій громадян. Між іншим, більшість інцидентів траплялася з їхньої вини у нічні години, коли повертались працівники нічних змін. Позитивним є і те, що ми організували ліквідацію смітника, за що довелося заплатити кілька сто тисяч словацьких крон. Адже вивозили сміття, висота якого сягала вже другого поверху. Тому, гадаю, що для кожного району міста чи села, діяльність подібної порядкової служби була б неоціненною. Адже це не тільки догляд за чистотою та врегулюванням взаємин, але й допомога державній поліції при пошуках рецидивістів та порушників закону. Ми тісно співпрацюємо з представниками державних правоохоронних органів. Нещодавно були учасниками спільної конференції, яка проходила в Канадському посольстві в Братиславі, де мали можливість отримати потрібні нам консультації. Було приємно, коли на конференції нашу роботу відзначив керівник обласного підрозділу управління безпеки міста Кошице, який зізнався, що неможливо вирахувати ту працю, яку ми проробили, адже за цей досить короткий період нам вдалося зробити те, що не вдавалося державній та міській поліції протягом 10-ти років їхньої практики в районі.

– Як поставилася до вашого теперішнього покликання родина?

- Для них це було несподіванкою. Дружина переживала, аби зі мною нічого не трапилося, щоб на мене не напали. Інколи навіть намагалася мене відмовити. Мовляв, лишися цієї роботи, бо вже дехто бажає тобі зла, погрожує. Але якщо людина має у собі закодовану потребу справедливості, вона намагатиметься її досягти. Ми повинні показувати приклад, попереджувати ромів про можливі наслідки їхніх вчинків. Намагатися змінити ромську общину у кращий бік. Не змінювати її докорінно, адже ромський менталітет обов'язково повинен залишитися у кожному окремому її представникові, але допомогти пристосуватися до нових умов життя. Ми не повинні радикально відрізнятися від більшості, повинні старатися, аби нам зайвий раз не вказували на такі дрібниці, як чистота, неввічлива поведінка в громадських місцях, нерегулярне відвідування школи і таке інше.

– Скільки чоловік працює у ромській правоохоронній службі?

- На сьогодні наша група нараховує 16 чоловік: нещодавно ми прийняли до своїх рядів ще одного молодого перспективного хлопця.

– За якими критеріями, якщо такі існують, проводиться набір нових співробітників?

- Так, існують певні критерії, за якими ми проводимо набір нових членів. По-перше, це наявність довідки про несудимість. По-друге, це атестат про закінчення середнього учбового закладу, або хоча б профтехучилища. І, звичайно ж, це помірний авторитет у нашому районі.

– Чи носите ви поліцейську уніформу?

- Ми не носимо поліцейської уніформи, але маємо свою власну. Це - чорні штани, чорні туфлі, чорні футболки, чорні куртки та такого ж кольору і кепки.

– Володієте зброєю?

- До нашої збройної екіпіровки належать: гумовий кийок, наручники, сльозоточиві засоби, паралізатор (спеціальний пристрій, який спричинює електричний шок, внаслідок розряду 200В) та ліхтар, які ми використовуємо тільки у екстремальних випадках та при обороні власного життя.

– Це законно?

- Звичайно. Адже ми закінчили спеціальні 9-місячні підготовчі курси. Проходили навчання у доктора прав, юриста міської поліції пана Шлоса, який є експертом своєї справи.

– Хто ще вас фінансує?

- Окрім Карпатського фонду, нам допоміг мер міста Кошице, який виділив з річного бюджету певну суму на заробітну плату, та прем'єр-міністр Словаччини Дзюрінда, який перевів на наш рахунок 450 тис. словацьких крон. Ще ми отримали дозвіл при серйозних випадках користуватися державним автомобілем міської ради. Через "Романі Яг" ми хотіли б подякувати нашим донорам, завдяки яким ромська служба існуватиме й цього року. А читачам газети й ромам всієї України побажати успіхів та всього найкращого.

* * *

Від себе додам, що, за свідченням словацької преси, рівень показників злочинності в районі "Лунік IX" значно знизився, й не перевищує статистичних показників інших районів міста. І було б не погано, якби цей позитивний досвід роботи був перейнятий й іншими регіонами, де компактно проживають роми.

На знімку: Тиберій Габор (другий зліва) з ромськими правоохоронцями.

Розмову вів Аладар Адам

ЧИТАЧ-ГАЗЕТА

Запитуйте

Чи правда, що у "білий дім" пропустять і ромів?

Маємо нового губернатора, вірніше, добре знаного й нашому Руськокомарівському ромському таборі генерала, колишнього начальника обласної міліції Геннадія Москаля. Чи то є правдою, що тепер можна буде пройти до високого начальства навіть простому рому? Міліція не зупинить.

Раніше як було. Місяць або ж два оббиваєш пороги чинів у районі, скрізь нас, ромів, навіть не вислухавши, повертали. Невже Господь милосердний послав нам свого заступника?

Ужгородський район
Еріка Салко

Відповідаємо

Приходьте! Міліція не поверне!

Як відомо редакції "Романі Яг" із компетентних джерел, приступивши до своїх безпосередніх обов'язків після Указу Президента України "Про призначення Г. Москаля головою Закарпатської обласної державної адміністрації" від 1 червня 2001 року (№394/2001), новий керівник краю видав одне з своїх перших розпоряджень, згідно з яким ліквідовується пропускний режим до адмінбудинку облдержадміністрації в Ужгороді. Не треба лякатися міліціонерів - вони чергують.

Будь-які наболілі питання можуть вирішити й заступники губернатора, начальники управлінь та відділів, провідні спеціалісти. Отже, звертайтеся: заборону знято!

Не знаємо хіба одного - чи надовго?

•ХРОНІКА•ХРОНІКА•ХРОНІКА•ХРОНІКА•ХРОНІКА•

"РІО" вибачається

"Звіряче вбивство пенсіонерки"-такий матеріал було опубліковано в Закарпатській народній газеті "РІО"від 3.06.2001року. Публікація викликала незгоду Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", яке надіслало головному редактору п.Гойсу листа, у якому, зокрема, вказується, що у згаданій статті, всупереч нормам Конституції України, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, наголошується на національній приналежності осіб, котрих обвинувачують у вчиненні злочину ("двоє молодих чоловіків 22 і 23-річних родичів ромської народності..."). До винесення судом законного вироку по справі, жодна особа не може вважатися злочинцем, і засоби масової інформації, тим більше,не мають права наголошувати на національній приналежності обвинувачених осіб.

У суботньому номері "РІО" від 16.06.2001 р. опубліковано вибачення редакції у всіх чесних ромів. Газета й надалі не акцентуватиме увагу на національні приналежності у публікаціях кримінального характеру.

Мюнхен

"Форум Гюте" провів у квітні 2001 року у Мюнхені науковий коловіум під назвою: "Сінті, роми: історія та сучасність". Наприкінці червня планується організувати виставку та фільм. Детальнішу інформацію можна отримати на www.goethe.de

Бухарест

На конференції OSCE/ODIHR, яка проходила нещодавно в Бухаресті, проводилась акція для ромів та сінті Південно-Східної Європи. Метою дворічної програми є поліпшення процесу самоорганізації та підготовки ромів для участі у громадському житті суспільства.

Через газету – до людей

До читача – з відкритим забралом. І таке питання порушувалося. Піднімалися наразі поважні керівники культурно-просвітніх товариств, організацій і ставили промовцям гострі, а часом і дошкульні запитання, які заганяли у глухий кут. Чому, до прикладу, газетярі "Романі Яг" ще побоюються критичних статей з-під свого пера? Невже на них тиснуть згори? Про такі випадки треба говорити (коли не кричати?!) уголос, себто, з відкритим забралом іти до непростого читача, котрий лише недавно отримав своє видання.

Навряд чи варто сьогодні нагадувати, кому належить ідея - видавати у заштатному Ужгороді ромську газету. Першу в області, Україні та колишніх республіках Союзу. Це вже відомо. Але ідея без однодумців - могла б залишитися мертвою. Знайшлися її прихильники, починаючи із закарпатського обласного міста, а далі -підтримані у Києві, США...

Два роки праці дали можливість підсумувати зроблене. Та й через місяць закінчується грант, - як це вказано на заглавній першій полосі - **газета виходить за сприяння Міжнародного фонду "Відродження"**.

Тих, котрі з перших днів працювали у новоствореному виданні, одиниці. Навіть журналісти зі стажем важко освоювали нові теми, проблеми. А що вже казати про новачків на нелегкому газетярському полі, котрих просто лякала специфіка діяльності газети та аудиторія не гадже (бл!), а - роми, з їх неповторними світом, колоритом і т.д.

Вже у вступному слові шеф-редактор Аладар Адам окреслив коло тем і проблем науково-практичної конференції "Ромські засоби масової інформації: сучасний стан і перспективи". Розвив і продовжив виступи, акцентувавши увагу на діяльності ромських засобів масової інформації в Європі керівник-менеджер програми "Ромський медіа фонд" Галіус Орхан (м.Будапешт). Присутні отримали достовірну інформацію про роботу ЗМІ, яких час покликав працювати на нових засадах і в нових умовах у різних країнах. Виступаючий чітко й аргументовано окреслив найсуттєвіші проблеми, з якими зустрічаються журналісти. (Витяг із виступу Галіуса Орхана див. у номері "Романі Яг" від 6 червня ц.р.)

Вадима Чепурнова, менеджера програми фонду "Відродження", знають у Закарпатті. Отож його доповідь "Питання взаємодії ромських організацій в Закарпатському регіоні України" сприймалася з неабиякою цікавістю і журналістами, і представниками національно - культурних товариств та організацій, кафедри журналістики Ужгородського національного університету. Ведучи мову про різні проблеми, а також неув'язки в діяльності товариств та організацій, п. Чепурнов наголосив: потрібно не з позицій родинних (клановых) шукати ключ до розв'язку державних питань. Тільки спільна праця, взаєморозуміння товариств, консолідація зусиль спроможні зробити "перелом"...

Майже при колисці народження "Романі Яг" стояла Оксана Волошенюк, менеджер програми "Засоби масової інформації" та "Роми України" Міжнародного фонду "Відродження", кандидат мистецтвознавства (м. Київ). Прийнявши ідею створення ромської газети до серця, згодом перейнявшись нею, п. Оксана стала вболівати за вихід кожного номера "Романі Яг", допомагаючи порадами, часом і критикою (видання щоквартально аналізували фахівці).

Газета міцна зв'язком із людьми. Кажуть, будь-яке видання живе доти, доки його керівництво здатне сприймати критику (хай і не завжди приємну!), прислухатися до думок працівників, читачів із різних куточків області, та й не лише - з усіх усюд, куди надходить видання.

Правді бути, шеф-редактор Аладар Адам, як сам зізнався, росте разом із газетою. Хочеться вірити, що мовлене не лише слова. Забігаючи наперед, скажемо: критику доброго друга газети і її активного автора Йосипа Вірага (товариство "Невіпе") про те, що до 20-30 ромських таборів області (з чи не сотні!) газета зовсім не доходить (або ж несистематично) сприйнято з розумінням.

Зав. кафедрою журналістики Ужгородського національного університету, кандидат філологічних наук, доцент Юрій Бідзіля у доповіді " Проблеми етнопсихології на сторінках "Романі Яг" порушив низку питань, зв'язаних не лише з матеріалами, опублікованими на шпальтах газети, але й вів мову про специфіку публікацій, необхідність мати постійний зв'язок із читачами, друкувати їхні листи (хай навіть це дещо знизить загалом добрий рівень публікацій - Ю.З.) тощо.

Своєрідний екскурс у історію появи ромів на Закарпатті, їхнє минуле, сучасні проблеми зробив кандидат історичних наук Микола Макара ("Роми - національна меншина Закарпаття: історичне минуле, майбутнє").

Со тут о Дел діня, ніко тутар на лела.
Що тобі Бог дав,
ніхто у тебе не забере

У багатьох виступах промовців говорилося про здобутки і невдачі журналістів, нерозв'язані питання, неув'язки багатьох матеріалів, зокрема перших місяців видання газети. Добротно зроблений матеріал - кореспонденція, стаття, інтерв'ю - все це видно читачеві, симпатику газети або ж "ворогу" (останніх теж вистачає - окремі ромські товариства прагнули б мати своє видання?!)

Не вдаємось до полеміки з цього приводу (на Закарпатті виходить і листівка "Ром Сом", відповідальний за випуск Аладар Пап, редагує видання письменник Володимир Фединишинець). Кілька номерів з'явилися, про них "Романі Яг" доброзичливо відгукнулася.

Перша ластівка – "Романі Яг" – мала високий політ.

А як буде з другою?

Та повернемося до актового залу редакції газети "Романі Яг". Ось уже виступає викладач кафедри соціології УжНУ Шандор Федір (відомий серед ромів під псевдо Ферко Машлик). Його виступ - "Взаємозв'язок газети "Романі Яг" та Радіо "107- FM" у пропаганді ромського мистецтва."

"Висвітлення ромської тематики у місцевій мемуарній літературі" - такою була тема доповіді В.Фединишинця. З огляду на те, що витяг з неї редакція планує опублікувати в одному з найближчих номерів, як і деяких інших доповідей, виступів, обмежимось хіба коротким коментарем. Автор рецензованої на сторінках "Романі Яг" повісті "Чорний циган" (Кало ром) - у своєму амплуа. Журналісти тільки б мали дякувати за прискіпливе й водночас добре слово та критику на їхнє видання.

Доправди, безталанному - Богнічого не дасть. Щодо талановитого - він мусить докладати зусиль, аби примножувати свої набутки. До чого ведемо? Молода художниця-графік, випускниця Львівського художнього інституту (учасниця ряду пленерів, в т.ч. й міжнародних, авторка робіт, які виставлялися і в Страсбурзі), котра співпрацює з газетою Тетяна Петричко, ведучи мову про художнє оформлення видання, наголосила: "Загалом грамотно все робиться, хоча.." На погляд молодої мисткині, всеукраїнський статус газети (а такий вона виборола за два плідні роки праці) зобов'язує мати **нову модель, свій імідж із національним колоритом**. Потрібно, образно кажучи, вирости з коротких штанців...

Як вирости з коротких штанців? Питання не риторичне. Власне, згадана конференція прямо чи опосередковано заторкувала його. Адже, підсумовуючи зроблене колективом "Романі Яг" за два роки, накреслювалися перспективи майбутнього - газети із всеукраїнським статусом. Той факт, що переміг проект закарпатських журналістів, ще нічого не говорить. Адже видавці - Міжнародний фонд "Відродження" - після виходу сірого номера (чи сірих!?) можуть і характер проявити...

Пан Шандор висловив чимало пропозицій щодо поліпшення роботи радіо, залучення представників від культурно-проствітніх товариств, організацій до передач, зокрема на молодіжні теми.

Виступи ряду інших учасників конференції, а це адвокат правозахисного центру "Романі Яг" Василь Дідичин ("Правозахисна тематика на сторінках газети "Романі Яг"), голова ТОВ "Унг- Ромен", директор "Ром студії" Тиберій Горват ("Роль музики, фольклору, образотворчого мистецтва у вихованні ромів") та інших, засвідчили: проблема, винесена на конференцію, актуальна. Найперше тому, що йдеться про різні аспекти діяльності не лише газети, але й громадсько-культурних товариств, організацій.

Ускладнюються вимоги до газет. Час тому першопричина. Необхідно зрозуміти істину, тільки те видання, яке має незалежне джерело фінансування, спроможне об'єктивно оцінювати події непростого часу (маючи не закомплексованих і незалежних журналістів!!). Утім досвідчені видавці та газетярі знають: їх очікують, при висвітленні гостропекучих проблем, непомітні, на перший погляд, рифи...

У програмі згаданої конференції були задіяні вчені у сфері ромознавства, менеджери медіапрограм не лише в Україні, але й сусідніх державах, журналісти, керівники національно-культурних товариств та організацій... Довгим би вийшов перелік тих, котрі практичною участю, а також словом чи в інший спосіб (посередництвом) сприяли, аби подібна конференція таки відбулася в Ужгороді.

Не спостерігачами, а активними учасниками заявили про себе голова ТОВ "Рома" Йосип Адам, голова ромської організації "Ром Сом" Аладар Пап, літератор із м.Чоп Марія Іллійш, голова ТОВ "Амаро Дром Терненгеро" Іван Тирпак та інші.

Довгоочікувана конференція (кілька разів перекладалася) не обмежиться цим звітом (редакція планує продовжити публікацію витягів із доповідей, виступів, повідомлень її учасників як із України, так і інших держав світу).

На підсумок цієї публікації скажемо: два роки виходу у світ із Ужгорода незалежної від владопридержуючих ромської крайової газети "Романі Яг" (видання безкоштовно поширюються в області, а також надсилається у різні регіони України, її столицю та за межі України) свідчить, що журналісти здійснили надзвичайно велику роботу:

а) розірвали ланцюг замкнутості, яким оповивалися роми краю;

б) розкрили краянам очі на те, що поруч із ними живе народ, який прибув сюди понад 500-600 літ тому з далеких країн...

в) забили тривогу про становище ромів на Закарпатті, а також інших регіонах України...

Юлія Зейкан

Романі яг те на мерел
Щоб ромське вогнище не гасло

Заштатний Ужгород став місцем проведення науково-практичної конференції з проблем дієвості сучасної ромської преси

На знімку: М.П.Макара та В.С.Фединишинець

Етела Бубела: "Моя родина - багатонаціональна"

Як ми вже повідомляли, з 26 по 27 травня 2001 року у м. Егер (Угорщина) проходила Міжнародна конференція з питань співробітництва ромів "Мережа ромських ініціатив у Карпатському Єврорегіоні". Її учасниками були ромські лідери з Угорщини, Румунії, Словаччини, України.

У дні роботи конференції було чимало цікавих зустрічей. Пропонуємо до вашої уваги інтерв'ю шеф-редактора газети "Романі Яг" **Аладара Адама** з головою організації "Roma Din Brazilia" **Етелою Бубелою**.

– Пані Бубела, скажіть кілька слів про себе і про свою організацію?

- Я проживаю в Румунії. Наша організація "Roma Din Brazilia" виникла з нагальної потреби дати людям працю. Основним напрямом діяльності є виготовлення будівельних матеріалів. В основному в цій організації працює моя сім'я.

– А хто практично допомагає вашій організації?

- Звичайно, потрібна була допомога інших фондів. Найбільше нам сприяють організація Spolu International Olanta, а також фонд Джоржа Сороса.

– Як мені відомо, ви не ромка?

- Так, не ромка, але у мене добрі стосунки з ромами.

– У вашій організації "Roma Din Brazilia" працюють роми?

- Так.

– На завершення нашого короткого інтерв'ю, ще одне запитання. Познайомте нас зі своєю родиною.

- У мене троє дітей. Моя родина - багатонаціональна. У ній поєдналися і угорці, і роми, є представники інших національностей.

Переклад Є.Чурей

20 червня 2001 року "Романі Яг"

Топ-модель на фоні Ужгорода

- **улюблений колір - білий**
- **дерево - абрикоса**
- **улюблене місто - Ужгород**
- **улюблена книга - "Мертві душі" М.Гоголя**
- **чого на прощаєте подругам - лицемірства**
- **мрієте про друга серця - поки що ні**
- **не терпите у характері топ-моделей - категоричність**
- **прагнете стати кінозіркою - так**
- **де б ще хотіли жити - в Іспанії**

Ми такі, якими є. Багато хто не знає нас. Тому неодноразово складаються байки, пліткують найбільше про представниць творчих професій, а останнім часом притчею во язицях і топ-моделі. Нещодавно одна з популярних газет розповсюдила чергову сенсацію: незабаром на Заході можна буде придбати Біблію (аби привернути увагу молоді до Священної книги), ілюстровану фотознімками відомих фотомоделей, зокрема світознаної красуні Клаудії Шіффер, яка знялася у ролі Єви.

Наша розмова з ромською топ-моделлю почалася із спогадів. Власне, пригадували тих, хто "зблиснув" на подумі й так же миттєво - щез.

Інгріта Тирпак ще тільки торує шлях у нелегкий світ, де панує царство красунь...

Звідси, з "Радванки", де офіс редакції "Романі Яг", почалася її життєва дорога.

- Цей район ("Радванка") запам'ятався мені тим, що минули роки дитинства, - розповідає Інгріта. - Ще маленькою любила одягати гарні, веселі платтячка. У них не ходила, а літала. Згодом переїхали на вулицю Мукачівську. Правда, був ще намір перебратися на постійне місце проживання у Словаччину. Там маємо родичів. Але не вдалося розв'язати проблеми з пропискою. Повернулися знову в Ужгород. Правда, бажання побувати в інших державах, окрім України, в мені живе.

– Інгріто, а коли ви усвідомили, що звертаєте на себе увагу зовнішністю?

- Навчалася у ЗОШ №6. Моїм класним керівником була відома поетеса Христина Кирита. Десь у 14 років багато хлопців раптом почали мене запрошувати у кіно, пропонували дружити.

– І що ж? З багатьма дружили?

- Мама, а звати її Божена, та батько - Калман - дуже суворі в мене. Отож лише старшокласницею дружила з одним юнаком...

– Він ром?

- Так. Але ми вже розірвали стосунки.

– Скажіть, Інгріто, хто дав вам таке гарне ім'я?

- Дід. Він жив у Словаччині. Воно дуже йому подобалося. Можливо, когось нагадувало. Любив повторювати "Інгрітка."

– А як почалася дорога у топ-моделі?

- Подруга Наталка запросила піти на відбірковий конкурс у Падюн. Тоді мала десь 14 років. Усім підходила, крім зросту. Але Маргарита Борисівна, побачивши моє велике бажання опанувати пластику, займатися хореографією, не відсіяла мене з чималої групи. Коли почали навчання у студії, то було нас семеро чи восьмеро... Згодом деякі дівчата покинули студію...

– Очевидно, не всім вистачало наполегливості?

- Можливо, й інше - треба було виконувати непрості речі: вчилися ходити, ставити номери...

– У яких колективах вже виступаєте?

- Спершу концерти у Падюні. Втім дуже багато часу віддала "Сонячній Радванці". Десь 4-5 років. Із цим відомим колективом гастролювала у Києві, там мали успіх багато танцювальних номерів.

– Яким своїм учителям вдячні?

- Зрозуміло, Маргариті Борисівні. Багато чого перейняла і в артистки балетної групи Закарпатського облмуздрамтеатру Наталі Дубик: займалася у ансамблі "Романі Яг"

– Чи задоволені своєю нинішньою працею?

- Танцюю у театрі "Лаутари". Ця робота дає мені кошти (70-80 гривень), які не зайві у бюджеті нашої сім'ї.

– Розкажіть про свої зв'язки з студією "Браво"?

- Наталія Сабат - її керівник - дуже вимоглива. Але багато чого навчила нас.

– Отже, як топ-модель бачите себе у постійному зростанні?

- Інакше не можна. Я активна учасниця показів одягу у відомому "Кактусі". Недавно презентували літній одяг для молоді...

– Інгріто, багато говорить ромська молодь (та й не лише!) про Вашу участь у конкурсі "Міс зачіска"...

- Це був рекламний показ зачісок, які робили майбутні перукарі. Я виборола перше призове місце.

– Батьки не перечать вашому захопленню?

- Ні. Всіляко сприяють. Мама часом і підкаже, і покритикує.

– Кажуть, маєте гарний голос. Коли ж наважитеся на серйозний сольний концерт?

- Треба б мені ще попрацювати з серйозним педагогом... Однак, щоб найняти педагога з вокалу, потрібні кошти. Я лише в "Лаутарах" отримую плату за роботу.

– Про що мрієте?

- Ромські дівчата не мають можливості бути учасницями конкурсу "Міс Закарпаття". Якщо посприяють Товариство та одноіменна газета "Романі Яг", то подібний конкурс серед ромських красунь можливий уже цього року. Втім поки що це секрет.

Топ-модель Інгріта Тирпак у свої сімнадцять уже багато чого зробила. Хочеться вірити, що настане та мить, коли одна з визнаних у області ромських красунь заспіває своїм неповторним голосом... А репертуар ромських народних та естрадних пісень у неї багатий...

Юлія Зейкан

На світлинах: топ-модель **Інгріта Тирпак**

Кореспонденти газети "Романі Яг"у молоді В. Березного

На вулиці Набережній

У смт Великий Березний є кілька вулиць, де мешкають роми. Розкажемо про молодих людей однієї з них.

Жоден великоберезнянський ром (а йдеться про молодих) до точності не може сказати, коли поселилися в цій мальовничій гірській місцевості їхні предки.

Біров табору Іван Тирпак став на захист:

- У школах не вивчають історії поселення ромів на Закарпатті, хоч, на мій погляд, варто б окремі години приділити цим питанням.

Нічого не віднімеш і не додаш до слів бірова. Таки необхідно б (не лише він, а й інші поважні роми Великого Березного погоджувалися з нами) "просвітити" юнаків та дівчат про їхнє походження. Звідки прикочували, коли і як. Чи важким (або ж легким?) було поселення.

Світлана + Андрій

Місток від головної вулиці подолали до хати, де, як уже знали, проживає подружжя щасливих. Світлана Сурмай закінчила дев'ять класів місцевої школи. Могла б продовжити далі навчання, коли б не...

Батько (а була малою й не знає чому), відбувши тюремний строк, повернувся додому. Та не довго раділи. Якось раптово... повісився...

З Андрієм Байзою сусідили. З якого часу почалася їхня приязнь - не може сказати. Одним словом, давно.

Виховують уже й продовжувача родини...

Розповідає Андрій:

- Зналися з Світланою зі школи. Гадаю, добрий десяток літ подумки не розлучаюся з нею. А мені двадцять два роки... Маю працю в комунальній службі у В.Березному. Тепер нас перевели на половину платні - тридцять гривень. Раніше отримував значно більше - понад сто. Важко останнім часом зводити кінці з кінцями. Світлана не має роботи. Сотина землі є при хаті. Її впорали. Он бачите, ось-ось цвіт розпустить картопля. А ще засадили окрайчик ниви перед тим лісом...

Світлана сидить на стільчику перед хатою. Чистить картоплю.

Поруч - граються діти. Їхній первісток і сусідські.

Світлана:

- Ми молоді - про все молоде думаємо. Вабить нас вулиця, коли там у вихідні людно, весело. Одягаємося у святкове вбрання і йдемо туди... Хочемо чимскоріше довести до ладу будинок, який чи не уже п'ять літ будуємо. Тоді б можна й гостей запросити.

Прямо за хатою молодого подружжя починається ліс. Влітку та восени він добра допомога для родини - збирають гриби, ягоди, малину.

Сім'я напрочуд дружня. Тут часто бувають сусідські діти, яким молода мама, хоч і живуть скромно, знайде гостинець. Дуже жалкує, що її дитина росте без бабусі. Вона на Східній Україні, де має нового чоловіка. І брат там прижився. Дістали працю. Отож не хочеться їхати у край, де суцільне безробіття.

Андрій Байза любить свою роботу, дорожить нею. У комунгоспі поруч із ним працюють Варвара Байза, Надя Коналош. Та й батько Андрія - Андрій Андрійович. Прибирають, аби чистим був Великий Березний.

На вулиці, яка має назву Набережна, не так і багато проживає тих, хто в цей непростий час має тверду працю. Це - Терезія Гунар, мати бірова, яка пішла недавно на пенсію. Ганна Юріївна Тирпак. Та ще кілька жінок.

Сильних усі люблять

Микола Байза навчається на II курсі Великоберезнянського ПТУ.

Свою майбутню професію обрав за покликанням. Його батько не раз брав хлопчика з собою на трактор, показував що й до чого. Розказував, як вирощують хлібороби пшеницю, кукурудзу, картоплю. Так поступово, крок за кроком, навчав таїнам професії.

Розповідає Микола:

- У нашому профтехучилищі на І курсі навчається на автослюсаря також Іван Тирпак. Його батько працює водієм. Теж, як бачите, багато чого у майбутній професії вже засвоїв із дитинства.

До бесіди з вихованцями "бурси" (своє профтехучилище хлопці так звуть за давньою традицією) до нас прислухалися інші юнаки. Дуже швидко зійшовся добрий десяток. Заговорили про життя - буття. Виявляється, на одній лише вулиці Набережній чимало тих, хто вільний час віддає спорту. Це - капітан команди Іван Словенський, Микола Байза, Іван Тирпак, Федір Тирпак.

- Ми виграли друге місце в районі, - говорить Іван Словенський. Попереду у нас товариська зустріч із командою "Рома" м.Ужгород.

- Сильних, загартованих юнаків усі люблять, - жартує біров табору Іван Тирпак. - Тому наші хлопці дружать із спортом.

Ю.Камська,
М. Горват,
смт Великий Березний

Анонс!

29-го червня 2001 року Ужгород чекатиме відомого співака **Діма Клімашенка**, виступ якого відбудеться у приміщенні ресторану "Едельвейс" о 22^{00}. Запрошуємо усіх шанувальників його таланту.

Виїзна редакція газета "Романі Яг" перевірили критичний сигнал

Загубилася школа... в траві,

або Як у Сваляві дбають про ромський освітній заклад

"На сесії Свалявської міської ради я, як депутат, просив виділити кошти на харчування 87 дітей. Це і було затверджено. Та згодом під час перевірок, які проводили самі роми, було встановлено, що у школі харчувалися 20-25 дітей. Через своїх представників, батьки звернулись до відповідних контролюючих органів, щоб навести у цій справі лад.

Уже кілька років представники ромської організації вимагають провести реорганізацію школи, відкрити додаткові класи, щоб школа з початкової стала дев'ятирічкою, і ромські діти могли отримувати середню спеціальну освіту.

На початку травня конфлікт між директором школи О.І. Поповичем настільки загострився, що батьки взагалі відмовились посилати дітей до школи.

У січні 2000 року стіни добудови нових класних приміщень, які були зведені без належного виконання технологічних норм у 1987/88 роках, не витримали снігопаду, і за дві години до приходу школярів, потріскані стіни впали. До сьогодні ці шкільні приміщення не відбудовані, і школярі (в порушення всіх санітарних норм) змушені навчатися у дві зміни, а деколи два класи займаються у одному приміщенні.

У школі слабка матеріальна база, не вистачає підручників з уях базових дисциплін, відсутній роздатковий матеріал та наочні посібники.

Жоден учень цієї школи не отримав належні знання і не міг скласти іспити, а відтак продовжити навчання у десятирічці, яка знаходиться неподалік від табору.

Діти фактично позбавлені можливості гуляти на подвір'ї школи, займатися спортом. Бо там росте трава, яку директор косить на сіно для свого господарства.

Якщо не буде вирішено конфлікт між ромським табором, та директорією школи, то учні знову залишаються за межами школи."

Матвій Балінт, староста ромського табору, депутат Свалявської міської ради.

Від редакції

Під кожним цим словом можемо поставити підпис, побувавши у Сваляві та маючи розмову з завідуючим районним відділом освіти В.П. Русином, головою міськради М.М. Миговком та секретарем Н.І. Брудняк.

З'ясувалося, сьогодні контролюючі органи, зокрема вже і КРУ, інші займаються вкрай непривабливими справами, які виникли з вини директора ЗОШ І ст. м. Свалява О.І. Поповича. Що там вже говорити про траву, відсутність елементарних спортивних споруд на просторому шкільному подвір'ї. Цей з дозволу сказати педагог допустив, що харчувалися в школі 7-8 дітей, замість 70-80 учнів. Якщо підрахувати, образно кажучи, "навар" від такої оборудки, яка проводиться п'ять разів на тиждень, то він вимірюється не десятками, а сотнями гривень.

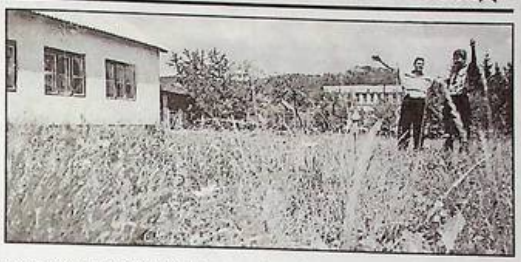

Виходить, від синів та доньок малозабезпечених, коли не бідних батьків, попросту кажучи, крадуть. І що? Їжу!

Маємо, як у тій казці: на перерві сиди в класі, аби не стоптати траву для телички чи кізки пана директора. Обід не отримай, бо його хтось інший з'їв...

Високі посадові особи, виявляється, лише тепер, коли шило з мішка вилізло і все дійшло до органів правопорядку, намагаються все пояснити халатністю директора школи.

До того ж у м. Свалява не можна знайти і спонсорів, які б придбали знаряддя для волейбольного та баскетбольного майданчиків. Відомий далеко за межами України депутат відкуплюється від ромських дітей десятьма футбольними м'ячами та цукерками на свята. Та й інші, які на свалявській мінеральній воді наживають тисячі баксів. Невже керівники району та міста такі безсилі, аби вирішити питання забезпечення єдиної в місті ромської школи?

У листі до редакції Матвій Балінт порушує питання і про реформування школи з початкової у дев'ятирічку. Невеликі зусилля потрібні для цього. Потрібно лише бажання керівників міста та району.

Швидко промайнуть літні канікули. Школа тепер на замку. Ніхто й не думав приступати до завершення ремонту, розпочатого ще у січні 2000 року.

Послухати згаданих вище посадових осіб, то всі вони дбають, аби грамотними, підготовленими до життя підростали ромські діти. Та трава для телички та кізки, яку незабаром знову коситиме директор школи, свідчить про протилежне.

Ю.Зейкан, Є.Навроцька, М.Горват, Б.Піжу

На знімку: так виглядає подвір'я школи.

Світ талантів народної музики

Зараз не часто почуєш у ресторані хорошу живу музику. Не кажучи вже про запальну ромську. Не те, що в добрі давні часи! Чому так сталося і як було раніше, ми вирішили дізнатися від людини, яка близько десятка років пропрацювала художнім керівником Закарпатського обласного музичного об'єднання, до складу якого входило понад 70 відсотків ромських колективів, Петра Петровича Сокача.

Петро Петрович Сокач народився в родині священика у селі Красна, Тячівського району. Аби продовжити навчання після 4-річки вимушений був переїхати до дідуся в село Білки Іршавського району. Після закінчення десятого класу вступив на хормейстерське відділення Ужгородського музичного училища. По завершенні навчання, п'ять років працював в Ужгороді на курсах підвищення кваліфікації музичних працівників. Наступних 15 років - він директор музичної школи у Перечині. Згодом художній керівник Закарпатського об'єднання музичних ансамблів (ЗОМА), через 10 років художній керівник філармонії в Ужгороді, ще через рік - керівник Закарпатського народного хору. Вийшовши на пенсію, перейшов на педагогічну роботу в Ужгородське училище культури.

– Петре Петровичу, коли ви вперше познайомилися з музичними колективами ромів?

- З ромськими музичними колективами я познайомився, будучи художнім керівником музичного об'єднання ЗОМА й пропрацював з ними 10 років. Вищезгадану організацію очолив на другому році її існування, до того її керівником був виконавець-гітарист Федір Федорович Смерічко, який зараз теж веде педагогічну діяльність. У ЗОМА, коли я прийшов у дане об'єднання, працювало 44 оркестри, із яких 70-80% (в основному з Ужгородського, Виноградівського, Берегівського, Мукачівського та Рахівського районів) були колективами ромів. Вони були справжніми сподвижниками народної музики як ромської, так і угорської. Ужгород та Мукачево славилися видатними музикантами, яким не було рівних. Сьогодні їх можна вважати високими професіоналами, унікальними самородками. Це такі видатні особистості, як скрипалі Олександр Рошташ та Євгеній Адам (з Ужгорода), Гейза Муржа (з Хуста), Дюла Голомбоші (з Мукачева), цимбалісти Іван Гаракаль та Аладар Русин (з Ужгорода), Олександр Муржа (з Мукачева), контрабасист Йовні Адам (з Ужгорода). Що й казати! Приміром, весь оркестр Закарпатського народного хору був у 1953-1954 роках сформований із ромів. До його складу входили унікальні світила, які стали незабутньою частиною історії Закарпаття. В оркестрі грав один із найзнаменитіших скрипалів Дюла Легоцький (з Ужгорода). Як розповідали мої колеги (адже в ЗОМА я прийшов наприкінці 53-го), при підборі музикантів до оркестру Закарпатського народного хору в ужгородській філармонії прослуховували сотні людей. Тоді у 1946 році музичне училище лише почало діяти, й не було стільки вивчених музикантів. Це вже тепер ми маємо 64 музичні школи, музичні та педагогічні училища, консерваторію. А тоді потрібні були вже готові музиканти. І лише згодом, на зміну їм, прийшли нотники: Товт, Броніславський, Товні Русин. Та повернемось до старої плеяди музикантів та історії ЗОМА. Із зростаючою кількістю ресторанів, зростала й кількість музичних оркестрів. При обласному управлінні культури було створено ЗОМА, куди ці оркестри й увійшли. Ми відібрали як найкращі колективи, так й найкращих виконавців. Атестували їх, дали категорію, відповідну зарплату на державній основі. Це були унікальні, Богом обдаровані люди. Наприклад, щоб стати прімашом, треба було знати не менше 400-500 творів. Та коли виникла потреба у естраді, народні оркестри почали зникати. Молоді виконавці перебудовувалися на естраду. Правда, стара плеяда залишалася. У славнозвісному ресторані "Скала", що був колись в Ужгороді, грав ансамбль під супроводом Євгенія Адама, в ужгородському ресторані "Закарпаття" - Олександра Рошташа, у Минаї - Єну Лацка, в Хусті - Дюли Муржі, у Мукачеві - Олександра Муржі та Йовжія Рошташа. Останній, до речі, доїжджав до Мукачева й грав у ресторані "Красна горка" аж із Чопа. Наскільки багато було оркестрів-народників, настільки мало залишилося потім унікальних оркестрів, які виконували народну музику. Закарпаття було дуже багате на славні музиканти. Та більшу увагу хотілося б приділити тогочасним музикантам Ужгорода, де, між іншим, в ті часи діяло 16 ресторанів. Як я згадував, молодь, відчувши потребу часу, перейшла на гітари та бас-гітари. Залишилися лише ті народники, які добре володіли своїми інструментами. Серед них скрипаль Куку Лацко, акордеоністи Вілмош Адам та Лоці Чурей.

– Хто з музикантів запам'ятався вам найбільше?

- Напевно, ужгородська сім'я музикантів Адамів, особливо скрипаль Євгеній Адам, з яким я познайомився ще задовго до моєї роботи в ЗОМА. А сталося це випадково. На одному із свят, яке ми святкували у мого кума закрійника Павла Марчака, завжди кликали грати ромів. Я тоді ще працював у Перечині, був директором музичної школи. І ось, коли прийшли музиканти й почали грати, я був не те, що здивований ізньою майстерністю, а взагалі зачарований співом їхніх інструментів. Розумієте, професіонального музиканта чути відразу. Особливо скрипаля. У нього скрипка співає та плаче, а у поганого музики - ниє. Радує, що сини Євгенія Адама теж пішли по його стежині: Ерфі став найкращим бас-гітаристом, Йончі найкращим ударником, Аладар - скрипалем та гітаристом, Вілі - акордеоністом. Та найбільша цінність цієї сім'ї - їхня порядність. Вони ніколи не брехали, були шляхетними, порядними людьми й цього навчали своїх дітей. Та, врешті, про них можна було б говорити дуже багато. Ще слід було б згадати унікального виконавця на саксофоні Пап Вільмоша - старшого. Від тих часів саксофоністів було багато, та досі жоден з них не перевершив його грою. Через рік після того, як я залишив ЗОМА, у зв'язку з об'єднання було розформоване.

– Були подібні організації, як ЗОМА, в інших областях України?

- Наскільки знаю, були всюди. Ми навіть їздили до них на обмін досвідом. Були у Львові, Івано-Франківську, Києві. Адже ЗОМА входило до Республіканського музичного об'єднання.

– А в інших областях серед музикантів теж був такий високий відсоток ромів?

- Що ви! Таких народних оркестрів, як Закарпаття, не мав ніхто. Адже саме у Закарпатті переплелися елементи ромської, угорської, словацької, румунської музики. У інших областях України, порівнюючи із Закарпаттям, можливо був всього один відсоток ромських музикантів. Закарпатці у Києві цінилися найбільше. А коли до нас приїздили київські гості з Міністерства культури, то хотіли слухати лише ромських музикантів.

– Чи є й тепер такі талановиті самородки серед молоді?

- Ви розумієте, народна музика, якщо можна так сказати, зникла, її витіснила сучасна. Я не ходжу по ресторанах, аби посудити. Та варто згадати про таких ромських музикантів нового покоління, як Фучко й Іванов. І, звичайно ж, ансамбль Тіберія Горвата, який зумів поєднати і естрадну, і народну музику. Пан Горват - це музикант з великої букви: неперевершений клавірист, який чудово володіє скрипкою, непогано акордеоном. З наймолодших слід відзначити Бейлу Горвата -молодшого та Вілі Папа - молодшого. Чи з'явилися якісь унікальні музиканти в області, сказати не можу, бо не їжджу.

– Чи продовжуєте ви й надалі працювати з художніми колективами?

- Зараз я працюю викладачем хорової кафедри Ужгородського училища культури. За фахом я спеціаліст по хору. Вийшовши на пенсію, продовжив свою роботу не лише в училищі, але й працюю з хоровими колективами. На сьогодні опікуюся двома: Свалявським районним хором та ансамблем "Дружба" при Ужгородському районному хорі.

На знімку: П.П. Сокач

Розмову вела Наталія Герцег

20 червня 2001 року "Романі Яг"

Журналістське розслідування

У чиїх руках міліцейський кийок?

"Дорога редакціє!

Я, Лакатош Міля Ернестівна, мати десятьох дітей, 1956 року народження, жителька села Велика Доброньу, прошу допомогти мені. Три роки тому мого сина звинуватили, що він разом із односельчанином Марті Бодеєм взяли з крамниці кілька пачок цигарок. Бодея засудили на три роки, а мій син із дружиною втекли світ за очі, боячись, що посадять незабаром у тюрму, де за рік-два втратить здоров'я - всі, хто був у ув'язненні, повертаються хворими на туберкульоз...

Від того часу не маю спокою: міліціонери нас затероризували... А недавно затягли мого чоловіка за залізну огорожу й так побили, що ледве дійшов додому.

Три дні тому знову прийшли до нас. Перевернули усе, розбили трансформатор, забрали у сільську раду телевізор..."

Міля Лакатош,
ромка табору
с. Велика Доброньу
Ужгородського району.

Ось і сама скаржниця - сидить на траві при дорозі. Поруч - троє малолітніх дітей. Чекає доки прийдуть на роботу працівники газети "Романі Яг" та однойменного культурно-просвітнього товариства.

- Чому так рано? - запитую Мілю Ернестівну.

- Ночувала з дітьми он на тій вулиці, що поблизу редакції. Хотіла, аби вислухали мене. Будемо з дрібнятами на цьому місці сидіти доти - аж поки не приїдуть у село й не перевірять: пишу і розказую правду. Ліпше уже померти, ніж далі таке терпіти. Чоловік ховається неподалік річки. До хати заходить опівночі. Виділи б ви, яким сивим від побоїв став, хворим...

Здається, потрібно б кілька годин, щоби вислухати цю відвідувачку редакції. Вирішили побувати на місці.

І що ж? Табір гудів, немов той вулик.

На вулиці Шумній уже звикли до нечих навідувань міліціонерів, особливо, коли останні "підігріті спиртним", одначе й досі (у березні вночі витягли буквально з ліжка Золтана Калмановича Попа, чоловіка Мілі Ернестівни і батька сина, котрий перебуває "у бігах"). Били так, аби навічно затямив: не розкаже, де ховається син Золтан (він 1979 р.н.), більше світа білого не побачить. Знущання досягло апогею, коли прив'язали рому до шиї камінь і хотіли кинути у канал. Закривавленим ротом вимовив: "Син живе на сміттєзвалищі у Львові".

Від діловода Великодобронської сільської ради дізналися прізвище дільничного - скоро два роки, як він працює. Що ж, достатньо часу, аби знати людей табору, увійти у їхнє становище. Та, виявляється, пан Анатолій обрав не ті методи...

А де ж та радість (телевізор), який з такими труднощами везли додому з Бережан?

- Сюди он, на другий поверх сільради ми з мамою піднімалися, щоби випросити наш телевізор, - показувала чорнявка - донька Мілі Ернестівни. - Він там включений і працює...

Отак! У приміщенні сільради - кімната дільничного п. Анатолія Маровтія. Виявляється, "приватизував" від бідних ромів собі "іграшку", дивлячись на екран якої можна проводити робочий час: кіно, музика, футбол...

Читачам скажемо: у Бережанах занедужав меншенький синок Мілі Ернестівни. Два тижні пробула з ним у місцевій лікарні. Відтак, аби не ховати його у чужих краях, вирішили сім'єю їхати додому.

- Лишаємо власну хату, їздимо туди-сюди, бо кожен стук у двері чи вікна міліціонерів, які ходять уночі по три-чотири, викликає страх...

Ось ця дівчинка захворіла на епілепсію...

Син (молодший) змушений ховатися у рідні, котра живе у Великих Лучках.

Біров табору Йосип Йосипович Куруц безсилий проти озброєних кийками стражів законності й правопорядку...

- Я зверталася до голови Великодобронської сільради, просила захисту від двох чопських міліціонерів та дільничного, які пораз ночами приходять до нас. Уже понад рік. А він лише розводив руками. Мовляв, буду за вас заступатися, то й на мене щось придумають...

Невтішні думки снували не лише в моїй голові, але й колег - юристів.

У чиїх руках міліцейський кийок?

Юлія Зейкан
с. Велика Доброньу
на Ужгородщині.

Коментар

Ернест Бучко, юрист, заступник голови Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства, заслужений працівник культури України:

- З виїздом у село Велика Доброньу вивчали справу, про яку йшла мова у кореспонденції журналіста газети. Дійсно, довелося, як кажуть, на власні очі переконатися у неправомірних діях працівників міліції. Позбавлені засобів для нормального життя, неплатоспроможні, роми не завжди можуть захиститися у суді. Та жодному міліціонеру ніхто не давав права здійснювати над ними наругу. Будемо сподіватися, що подібне безчинство буде наказане: відбудеться компетентне службове розслідування.

Маємо намір звернутися в прокуратуру, яка здійснює нагляд за дотриманням закону про міліцію.

На знімку: Міля Лакатош з дітьми біля редакції "Романі Яг"

Роми-жертви Холокосту повинні отримати компенсацію

Минули страшні роки Другої світової війни, залишивши невиліковні сліди у долях десятків тисяч чоловік. І хоч нічим не компенсувати тих людських страждань і не зарадити їм ніякими грошима, деякі країни, союзниці Німеччини, пропонують програми, за якими жертви Холокосту та остарбайтери зможуть отримати певні кошти. А нашим соціально та економічно незахищеним громадянам, особливо людям похилого віку, вони ох якби знадобилися!

Були подані й розглянуті тисячі позовів. Багато хто отримав й компенсацію. Та чи всі?

Минуло майже два роки відтоді, як і організація "Романі Яг" подала до "Фонду примирення та взаєморозуміння" анкети-заяви ромів із Закарпаття, котрі постраждали під час Холокосту. Та до цього часу не отримали жодної відповіді.

З питанням, чи не залишається закарпатські роми осторонь цього процесу, ми звернулися до першого віце-президента Міжнародної ромської ради (IRU), члена міжнародної адвокатури з прав людини, консультанта Академії з свобод релігій, голови Американської асоціації юристів пана **Бері Фішера**.

- Я розумію ваше занепокоєння. Та річ у тім, що, через велику кількість програм по допомозі жертвам Холокосту, виникли певні непорозуміння між деякими урядами країн. Існують різні програми, а отже, й різні гроші. Є окрема програма швейцарського уряду, окрема швейцарська програма в Нью-Йорку, ряд програм у Німеччині. За швейцарською програмою у Нью-Йорку, приміром, кошти поки що не отримав ніхто. Лише планується подання аплікаційних форм, які розглядатимуться у Женеві. У Німеччині система отримання компенсації дуже складна. Лише деяким країнам та організаціям дозволяється отримати дані гроші. Щоб хоч частково вирішити дані питання, 21 червня цього року я планую поїздку у Берлін.

– Пане Фішере, розкажіть трохи детальніше про систему отримання коштів у Німеччині.

- У Німеччині є чотири фонди, які займаються цими питаннями. Кожен фонд має свої правила використання грошей. Існують категорії для особливих подань. Наприклад, на розвиток ромських організацій, підвищення рівня освіти в ромських общинах тощо. Особлива категорія - це кошти для незахищених громадян похилого віку, які є жертвами Холокосту та остарбайтерів, котрі повинні отримати кошти першочергово. Але щоб отримати їх, українські роми повинні подати аплікаційні форми безпосередньо до певного фонду чи міжнародної організації.

– Як бути тим, хто не має документів, які безпосередньо засвідчували б їхнє перебування у концтаборі чи на примусових роботах?

- З подібними проблемами зустрічається переважна більшість апелянтів. Та це не обов'язково мають бути документи, дані програми вимагають просто якогось підтвердження: свідчення очевидців тощо.

– Отже, зараз планується розподіл коштів за швейцарською програмою в Нью-Йорку. Чи будуть у раді фонду представники від ромської общини?

- На зустрічі, яка відбулася нещодавно у Женеві, було прийнято договір, згідно з яким у раду з питань розподілу фінансів входитимуть два представники від ромської меншини. Скоріше за все, це будуть Штефан Паулсон та президент IRU Еміл Щука. Заздалегідь було вирішено, що це не будуть представники з України, Білорусії, Росії, Молдови та Польщі, бо уряди цих країн не знайшли взаємного порозуміння. Але роми України, особливо Закарпаття, повинні теж взяти участь у цьому процесі й співпрацювати з нами.

– Що спонукало вас, не рома, зайнятися вирішенням ромської проблематики?

- Як юрист з ромами я почав працювати у 80-х роках. Із своєю проблемою до мене звернувся ром із Лос-Анджелеса. Я зайнявся його справою, але звернув увагу, що не проводиться серйозна робота щодо конституційних прав ромів. Я вів кілька справ, які були успішними. Став учасником ромської делегації у Білий дім, яка переконала тодішнього Президента США Рональда Рейгана назначити ромського представника головою ради Вашингтонської програми у справах Холокосту і щороку включати до неї ще одного представника від ромів. У 1987 році був запрошений президентом Сербії Сайдом Балічем тиждень подорожувати з ним по країні й надавати консультації з вирішення проблем ромів. Саме тоді я познайомився з Райко Джурічем, й допоміг йому з отриманням політичного притулку у Німеччині. Коли в Америці розглядалися документи по Холокосту, багато юристів зверталося до мене за порадою, адже знали, що я працював по цих питаннях.

– З якими ромськими організаціями ви співпрацювали?

- У мене було бажання співпрацювати з різними ромськими групами. Але я здивувався, коли зіткнувся з якимось протистоянням, небажанням спільно вирішувати проблеми ромів. Я намагався налагодити контакти з організацією "Романі Роса", "Сімон Візентолс фундацією", з професором Техаського університету паном Генкаком та все виявилося марним. Певні робочі стосунки налагодилися з Райко Джурічем та вченим Сідл Мідлтоном. Мене дивувало й те, що ромські лідери та ромські організації не бажали працювати спільно. Євреї, наприклад, боролися згуртовано за отримання своїх грошей і їм це вдалося. Роми ж свою можливість підвищити політичну та історичну свідомість втратили. Відомі суперечки по Косово: скільки ромів було вбито, скільки втрачено. Історики говорили, що роми все життя були лише бандитами, кримінальною расою, яка не мала ні грошей, ні прав, не мала чого втрачати. Німецькі документи з часів Другої світової війни свідчать, що була знищена дуже маленька кількість ромів. Саме тому, аби відстояти свою історію, ромам разом потрібно боротися за право на визнання. Я був роздратований, що цього не робиться. Два роки тому я їздив у Відень на зустріч по боротьбі за права ромів, де було багато представників з різних ромських організацій. Це такі знані особистості, як Андраш Мірга, Миколай Дьордь та ін. Коли я хотів проінформувати їх про те, що є можливість отримати певну компенсацію, вони казали, що це їм не потрібно, мовляв, це - брудні гроші.

– Щоб ви порадили закарпатським ромам?

- Трохи терпіння. Я особисто зацікавлений у тому, аби даний регіон отримав кошти, адже роми Закарпаття знаходяться у одному з найгірших становищ. Тому я всіляко допомагатиму вам.

На знімку: А.Адам та Б.Фішер.

Розмову вів Аладар Адам

Ромський ренесанс

Створення ромської абетки

Микола Олександрович Панков виходець із відомої у минулому артистичної ромської династії Панкових-Масальських, представники якої були відомі в ромських хорах Петербурга і Москви. Наприкінці XIX - початку XX століть російським глядачам та слухачам були добре відомі співаки, танцюристи, музиканти з цього роду такі, як Ольга Петрівна Панкова - прославлена Ледка, Устина та Палаша Масальські, Олександр Олександрович Панков, Валентина Панкова і багато інших.

Микола Олександрович Панков був троюрідним братом Маріанни Сольської (дружина Л.Л. Толстого, сина великого письменника).

Сам М.О. Панков не був ні хоровим диригентом, як багато представників з його роду, ні музикантом, ні співаком. Від перших днів Радянської влади він брав участь у справі культурного відродження ромів, разом із професором М.В. Сергієвським і за участі Н.Дударової і Т. Вентцель.

М.Панков працює над створенням ромської писемності. 10 травня 1927 р. у своєму листі Всеросійському союзу ромів за № 63807 нарком освіти О.В. Луначарський затвердив і запропонував для поширення ромський алфавіт.

У подальшому М.О. Панков брав активну участь у редагуванні та виданні ромсько-російського словника, займається перекладами на ромську мову творів класиків російської і світової літератур. Він стає активним членом письменницької організації РАПП. Коли ж у Москві був відкритий перший у світі педагогічний технікум для ромів, М.О. Панков став у ньому викладати.

Наприкінці 30-х років у СРСР різко змінилася національна політика, що безпосередньо мала відношення і до ромів. Була припинена видавнича діяльність на ромській мові, закриті ромські школи і технікуми, ліквідований Всеросійський союз ромів. Наївець було зведено ромський просвітній рух. Великі творчі та життєві плани М.О. Панкова залишилися нереалізованими.

М.О.Панков про М.В.Сергієвського

Ось як згадує М.О. Панков про підготовку та розробку алфавіту.

Максим Володимирович Сергієвський назначив місцем занять свою квартиру (тоді ще на Зубівському бульварі). Для занять була вибрана середа. Пригадую свої почуття по дорозі до нього: уявлялась квартирна обстановка якого-небудь старорежимного доктора, з дивовижними колекціями і своєрідним інтер'єром. Проте все було по-іншому. Нас зустріли господарі душевно і просто. У кабінеті Максима Володимировича - все дуже просто: на столі лежала збірка молдавських книг, книги Міклошича і Потта, товсті журнали 60-х або 70-х років (XIX ст.) із ромської мови, фольклору з закладеними сторінками.

Робота по вивченню ромської мови пішла жваво. До цієї роботи професор залучив і свою учениці Т.В. Вентцель. Вона збирала мовний матеріал, головним чином, у ромських артілях і школах. Подружжя Сергієвських належало до роду таких людей, які віддаються обраній справі повністю. Максим Володимирович не обмежувався кабінетною роботою і обробкою отриманих до нього матеріалів. Незважаючи на свою перевантаженість в університеті, Наркомпросі та інших установах, він знаходив час всюди побувати особисто - і в ромській школі, і в ромській артілі, і в клубі, і в театрі, і в таборі, - щоб бачити життя ромів у всій його різноманітності. А побачити, підмітити, пояснити він умів так, як ніхто інший.

На знімку: в кабінеті М.В.Сергієвського (центрі)- Н.А.Дударова (зліва) і М.О.Панков. 1926 рік.

Всього за один рік М.В.Сергієвський проробив дуже велику роботу. Наприкінці 1927 року ним була підготовлена до друку праця "З області мови російських ромів", опублікована в наукових записках Інституту мовознавства і літератури у 1929 році. Крім того, він підготував до друку "Ромську граматику", видану в Центрвидаві у 1931 році.

На практиці результат діяльності групи М.В. Сергієвського проявився миттєво. Вже в 1927 році вийшов у світ перший номер ромського журналу "Романы зоря". Номер уважно був ним вичитаний, виправлений, а після набору сам правив коректуру. Другий номер журналу вийшов у наступному році, а третій і четвертий - у 1930. У 1927-1930 роках видані буквар для школи, буквар для малограмотних й невеличка бібліотека з п'яти назв.

А у 1930, 1931 роках - випущена бібліотечна літератури з семи назв.

У подальшому випуск літератури на ромській мові зріс. Були видані підручники для початкової школи до 4-го класу навчання, різноманітна література просвітницького характеру.

А також видано поему Пушкіна "Цигани". Крім того, видавалися переклади творів Л.Толстого, М.Горького, П.Меріме, В.Короленка і деяких дитячих авторів - А.Барто, Б. Житкова, Л.Касіля, З. Олександрова.

Час від часу виходив альманах циганської літератури, що давав уявлення про стан ромської культури.

Із журналом "Романы зоря" видавався доволі регулярно і журнал "Нэво дром" ("Новий шлях", із серпня 1930 року по 1932 рік). Всього вийшло 20 номерів цього журналу, в яких публікувалися матеріали на різноманітні теми, у тому числі літературно-художні твори, ромський фольклор тощо.

Був виданий ромсько-російський словник на 10 тисяч слів.

Слід відзначити, що культурне відродження не обмежилося виданням букваря ромською мовою і книжок на ромській мові. Наприкінці 20-х - початку 30-х серед ромів розгорнулася величезна просвітницька робота.

Тільки у Москві було відкрито три ромських школи.

На жаль, ці школи погано забезпечувались як матеріально, так і організаційно. Але учительські колективи проводили велику роботу по залученню дітей до навчання на ромській мові.

Знівечене відродження. 24 січня 1938 року була прийнята таємна постанова "Про ліквідацію національних шкіл і національних відділень у школах". Уже у серпні 1938 року директива була впроваджена в життя. Всі вказані класи реорганізовані, "як шкідливі, що відгороджують дітей від радянської влади". В тому ж році, незважаючи на крайню ідеологізацію ромських видань, була ліквідована і інфраструктура національного книговидавництва. Як відзначає Н.Деметер у книзі "История циган- новый взгляд", після цього розгрому ромська література, яка тільки-но зародилася, так і піднялась. Незважаючи, що у Москві працювали ромські педагогічні курси, які закінчили 25 осіб, проте жоден з них не був направлений до ромської школи. А у 1938 році ромське відділення педагогічного технікуму було розформоване.

У наш час писати по-ромськи стало набагато важче, хоча б і тому, що за півстоліття словниковий запас значно звузився. Часто молоді роми вживають у розмові російські, українські, угорські слова, навіть тоді, коли є точні синоніми на рідній мові. Не останню роль у процесах асиміляції відіграло те, що у ромів так і не з'явилася власна літературна норма.

Заспівайте з нами

Кай ене. Де вони.

Якщо у країнах Західної Європи роми жорстоко переслідувались, то у Росії ставлення до них було відносно терпимим.

Роми були чудовими ремісниками (ковалями, лудильниками-котлярами, займались обробітком дерева) і найкращими знавцями коней. Населення Росії широко використовувало їхнє знання. Проте головну роль в суспільному визнанні ромів відіграло захоплення їхнім музичним, танцювальним, артистичним мистецтвом.

Шанувальниками ромського співу були Пушкін і Толстой, Купрін і Горький.

Родоначальником професійного мистецтва ромів у Росії був відомий хор, зібраний із кріпаків-ромів у 1774 році графом О.Г. Орлов-Чесменський. Керував ним протягом багатьох років представник артистичної династії Іван Соколов.

Репертуар ромських хорів спочатку складався з російських народних пісень та романсів, до яких можна зарахувати твори Глінки, Драгомижського, Булгакова, Варламова, Гурильова, Дюбюка. Спершу артисти уникали виконувати з естради свої національні народні пісні, а якщо і дозволяли собі це, то відтворювали фольклорне першоджерело у значній концертній переробці. І цей професійний хоровий спів, у свою чергу, впливав на формування і розвиток побутового співу, музикування у найширших верствах російських ромів. Особливо відчутний вплив російського романсу на ромську пісенність і навпаки.

Пропонуємо вам, дорогі читачі, відому ромську пісню, яку виконують майже всі ромські ансамблі.

Запис пісень були зроблені письменниками - етнографами Є.А. Друцем та О.М. Геслером і опубліковані у збірнику "Народные песни русских цыган", що побачив світ у 1988 році.

Где они,
Ушли они куда,
Золотые
Мои слова?
Припев: Нэ-нэ-нэ-нэ
Ай, да нэ-нэ,
Золотые
Мои слова.
Живые будем -
Не умрем,
Как-нибудь
С тобою проживем.
Припев.
Впереди дорога
Широкая, широкая,
Вижу на пути
Цыгана-старика.
Припев.
Вот бежит машина,
Машина, машина,
Я сяду на машину,
Приеду в гости к вам.

Кай енэ,
Карик енэ гинэ,
Мирэ лава
Совнакунэ?
Припев: Нэ-нэ-нэ-нэ,
Ай, да нэ-нэ,
Мирэ лава
Совнакунэ.
Джидэ яваса,
Туса на мэраса,
Сыр-нибудь
Мэ, морэ, продживаса.

Припев.
Джяла дром
Баро, баро, баро,
Пиро дром
Е ром пхурано.
Джяла е мотора,
Мотора, е мотора,
Бэшава мэ пэ латэ,
Явава кэ тумэ.
Припев

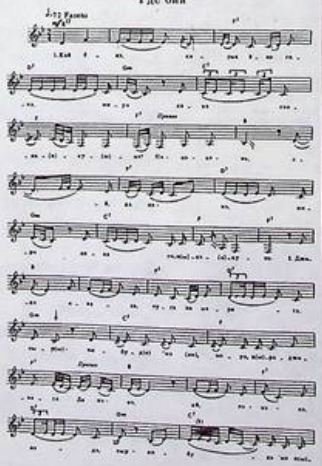

Турнір з тенісу

Береговське товариство "Рома", яке нещодавно очолив К.Ю. Горват, минулими вихідними провело змагання між ромами з настільного тенісу. Велику допомогу у організації змагання і його спонсором виступив відомий бізнесмен міста Берегово Андрій (Бонди) Леврінц.

Турнір пройшов у гострій, спортивній боротьбі за призові місця. Перше місце виборов член міського товариства "Рома" К.К. Горват, за що отримав нагороду - кубок та настінний годинник, друге - В. Олах, якому було вручено приз - вазу із символом OASUC , третє - В.Ганю, який отримав картину місцевого художника. Крім того, всі отримали грамоти від товариства "Рома".

Береговське міське ромське товариство щиро дякує спонсору змагання А.Леврінц за матеріальну підтримку у проведенні цього цікавого заходу.

З Берегова К.Ю.Горват

На знімку: переможці змагань

Роми "входять у моду" навіть у японців

Мова йде про групу Тараф Хайдоукса з Румунії, яка, схоже, стає символом ромської культури у Східній Європі. Цей веселий оркестр зачаровує публіку, навіть найвибагливішу. Одна з негативних рецензій стверджувала, що послухати їх - все одно, що звалити на свою голову нігерійські військові барабани та європейський фрейлахс одночасно. Справляє враження, проте... Вони грають у фільмі "Людина, яка заплакала". Саллі Поттер з Джонні Деппом та Крістіною Річчі побували у багатьох країнах з програмою "Час ромів", а у Мадриді вони виступили у Палаці конгресів разом з індійськими і македонськими виконавцями. Але апогей визнання - все-таки пропозиція японського модельєра Ямом Ото представляти його колекцію одягу на подіумах Парижа. Японці+роми - ось що варте уваги...

№ 12 (41), szerda, június 20, 2001 év

Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevipe

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Romák a nagy világban

Krasznai József roma vezető

Eddig azok közé soroltak, akik nem loptak el egy forintot sem,akik mindig elszámoltak azokkal a pénzekkel, amiket pályázat útján nyertek. Az utóbbi másfél hónapban én lettem az, aki az összes pénzt ellopta, és úgy próbálnak beállítani, mint a világ egyik legnagyobb rablóját. Tudtam, hogy ez lesz, és ez nem is fontos. A fontos az, hogy a cigányok fel tudják-e fogni azt, hogy most mi történt...

A Romaversitas Láthatatlan Kollégium felvételt hirdet

A Romaversitas Láthatatlan Kollégium (továbbiakban RLK) felvételt hirdet a 2002-es tanévre. Az RLK tehetséges roma fiataloknak kíván lehetőséget teremteni arra, hogy az általuk választott területen elmélyítsék tudásukat és megszerezzék mindazokat az ismereteket és jártasságokat amelyek szakmájukhoz szükségesek.

Gércen lezárták a nyomozást

A Fehér Megyei Rendőrfőkapitányság további hatvan nappal meghosszabította a nyomozást a nádasladányi otthonából még februárban elüldözött roma család ügyében. A kapitányság szóvivője a Roma Sajtóközpontnak elmondta: újra meg kell vizsgálniuk azok a korábban szilárdnak hit alibijét, akiket felismerni vélték a sértettek.

Agyonszúrtak egy roma fiatalt a skinhetek

Koncert után randalírozó szkinhet fiatalok agyonszúrtak egy harminc éves roma embert és súlyosan megsebesítettek másik két fiatalt Pozsonyban. A skinhetek által kedvelt hardcore rockfesztivált rendeztek a szlovák fővárosban, ahol több helyi csapat is fellépett. A lágynak semiképp sem mondható zenén „felbuzdult" skinhet csoportok koncertet követő ámokfutásnak hárman estek áldozatul.

A Romani Jag csapata

Nagybereznai romák között sok a fiatal. Tavalyelőtt Tirpák Ferenc, a Romani Jag nagybereznai vezetője létrehozott egy csapatot. A csapatkapitánya, Szlovenszkij Ványa, aki befejezte a kilencedik osztályt, és szeretne tovább tanulni.

A csapat tagjai közé tartozik többek között: Bajza Mikula, Tirpák Ferenc, Tirpák Iván. stb. Mindenki befejezte a kilencedik osztályt. Megragadnak minden alkalmat, hogy focizzanak. Tavaly tavasszal részt vettek a járási vetélkedőn a másodikak lettek. A szurkolók nagy érdeklődéssel figyelik ezt a roma csapatot. Sajnos nincsenek támogatóik, akik felszerelnék őket. A nagybereznai pályára járnak focizni.

A gólkirály Szlovenszkij Ványa és a nemrég elhunyt Fontos Péter volt.

Jól játszott. Ez a kisebbséghez tartozó roma futballcsapat megtesz mindent, hogy jól focizzanak és nyerjenek.

H.B.

Tirpák Ferenc kútja...

Nagyberezna, ahol sok roma él, nagy problémákkal küzd. A legnagyobb gond az ivóvíz hiánya. A Partizán utcában, egyetlen kút van.A kút gazdája Tirpák Ferenc.

Nyáron, amikor a kút kiszárad, s nem marad más mint a patak. A romák a patakból isszák a vizet.

Habár a patak vize elég tiszta mégis sok a romák közt a megbetegedés. Tirpák Ferenc nem sajnálja a vizet. Főhősünk több éven keresztül dolgozott a kolhozban, de amióta megszűnt a kolhoz, munkanélküli. Több éven keresztül dolgozott építkezéseken Ukrajnában.

– Mindössze 42 éves vagyok, nagyon szeretnék dolgozni – mondta Ferenc. Sajnos ma olyan társadalomban élünk amely nem tud munkát biztosítani mindenkinek. Mindössze pár méterre terül el az erdő, nyáron, s összel szedjük a gombát. Ez is egy kis pénzt hoz a konyhára. A feleségem, Anna már több éve az iskolában dolgozik. A nagybereznai romák közül mindössze 15- nek van munkája. Kevés köztük az olyan ember, aki befejezte az általános iskolát, s így legfeljebb takarítónők segédmunkások lehetnek.

– Minden éven tavasszal szedjük a tormát Szamborban. Az is egy kis jövedelmet hoz.

Egy kg. torma 80 kopek, s így a nagybereznai romák keresnek valamennyi pénzt. Kosarat, seprőt készítek, azokat visszük Szambor járásba, és áruljuk őket. A pénzből ennivalót veszünk.

– Van egy kis kertem a ház mellett. Vetek bele mindent, ami nyárra elég. Kértem több földet, de a járási adminisztráció nem ad.

Tirpák Ferencnek két fia van. Az egyik már felnőtt férfi, 22 éves. Sajnos munkája neki sincs. A másik fiú 15 éves. Befejezte a mezőgazdasági iskola kilencedik osztályát.

Tavalyelőtt három pumpakutat csináltak, de azok közül csak egy működik. Nagyon jó lenne ha a mi utcánkban is lenne pumpa. Ez a kisebbség szeretne rendesen élni, de ehhez legalább vizre lenne szüksége.

P.B.

Hol az igazság?

Június nyolcadikán felkereste szerkesztőségünket Lakatos Mila nagydobronyi roma asszony. Mila 10 gyermek édesanyja. Kéréssel fordult hozzánk. A 45 éves asszony, aki Nagylucskán született, de már harminc éve, Nagydobronyban él. Három gyerekével Rózával, Izabellával, Erikkel jött el, hogy elmondja a vele történteket:

– Múlt év márciusában a legidősebb fiam, Zoltán aki 1979-ben született. Kettedmagával betört egy árúházba. Ezek után családjával, (három gyermek édesapja) elutazott Ukrajnába.

– A nagydobronyi körzeti milicia Anatolij Marovtij, harmadmagával lejött a táborba és elvitte férjemet, Pap Zoltánt a községházára. Ott kegyetlenül megverték. A férjem nem tudott mit csinálni és azt mondta, hogy a fia a lembergi szeméttelepen van. Amikor a férjem hazajött azt mondta az egész családnak, hogy kénytelenek elmenni Ukrajnába. Itt kellett hagyni a holland református által épített házamat, amely két szobából áll. Ezért a házért 25 ezer vályogot kell vetnünk három éven keresztül. Elmentünk az egész családdal Ternopol megyébe kéregetni, dolgozni. Én keregettem a gyerekekkel, a férjem a nagyobbik fiammal, aki 16 éves az ukránoknál dolgozott: ástak, vetettek. Berezsáni járásban a férjemék az ügyésznél dolgoztak, csinálták a ház alapját. Ott férjem elmondta az ügyésznak, hogy miként bántak vele a rendőrök. A legkisebb fiam megbetegedett, tüdőgyulladást kapott. Én kénytelen voltam befeküdni vela a kórházba. Két hétig voltunk a fertőző osztályon. Az idő alatt a férjem a fiammal keresett 700 hrivnyát.

Vettünk belőle egy tévét és egy magnót a fiamnak. Találkoztam Ternopolban az ismerőseimmel, akik azt javasolták, hogy menjünk haza.

Június elején haza jöttünk. Június negyedikén ismét lejött Anatolij Marovtij negyedmagával a táborba. Házukban felhánytak mindent, eltörték a transzformátort, és a tévét elvitték a községházára.

Hiába mutattam az igazolványt a tévéről, de nem adták vissza.

A nagydobronyi romák bírója Kuruc József fél a rendőröktől. Ha szól a romák érdekében, elverik.

Hogyan biztosítsák be a romák jogait, amikor még beszélni sem akarnak velük. Azért jöttem önökhöz, hogy csináljanak valamit.

Még azon a napon, a Romani Jag jogásza, Vaszilij Didicsin, Bucskó Ernő, és Zékány Júlia és jómagam elmentünk Nagydobronyba. Lementünk a 300 lelket számláló telepre, és megnéztük Lakatos Mila házát. Minden igaz volt, amit beszélt. Lakatos Róbert azt mondta, hogy mehetek be a házba ügyészi rendelet nélkül, és eltulajdonítani a tévét.

A nagydobronyi romák munkaszerető emberek. Azonkívül, hogy a házuk mellett megművelik földjeiket, még 10 hektár közös földet is megművelnek. Elmentünk a községházára, vittük Lakatos Zsuzsát is.

– Én voltam itt anyámmal, és kértük, adják vissza a tévét.

Mutattuk az igazolványt, hogy nem lopott. De a körzeti rendőr azt mondta, hogy csak apámnak adja vissza.

Lakatos Zoltán pedig fél a tévéért menni fél, hogy megverik. Bujkál az erdőben, nem megy haza.

A nagyközség polgármestere Úr László pedig nem törődik velünk. Pedig a nagyközség polgármesterének kötelessége minden lakóval törődni. A községházán nem találtuk sem a polgármestert, sem a körzeti milicistát...

N.B.

junius 20, 2001 év, Romániai Jag

Lackó Jenőnek van egy hegedűje

– A hegedűm, ha akarom, beszél hozzám, él és lélegzik – mint mi emberek. Hangja mindenhová elkísér, velem van bármit is csinálok. A zene Istentől jön.

Még a riportra is hegedűjével jött el.

Ez a hegedű Antonio Testorro olasz hegedűmester munkáját dicséri, amelyet még apám kapott ajándékba 1946-ban Csehszlovákiában. A hegedű, és vele a csodálatos zene apáról fiúra szállt.

– Igaz -e az, hogy egy előkelő párizsi operaházban játszhatott volna?

– Igaz. De rengeteg ok miatt ezt nem tehetem meg.

– Melyek ezek az okok?

– Rövid leszek. Franciországba csak én kellettem, de a barátaimat nem hagyhattam itt. Mert ők is vannak olyan jók, mint én. Ha mindnyájan mehettünk volna, akkor lett volna az igazi. Akkor igazán európai szintet produkáltunk volna. Ahogy Márton István tanította. Ő mindig azt mondta, hogy az életet tükrözzük a zene által.

– S nem bánta meg?

– Nem.

– Lehet önt zenész gyereknek nevezni?

– Nehezen szerzetem meg a zeni végzettséget. Édasapám nem tudta fizetni tanulmányaimat. Otthon öt testvérem éhezett. Ezért megértettem, hogy segíteni kell a családomon. Akkorára már sok híres művet ismertem. Ha nem szeretném a zenét, soha nem lettem volna zenész.

– Hogyan került Moszkvába?

– Felkértek, Horvát Bélával együtt szerződtettem le. Habár eleinte vonakodtam a meghívástól, hisz csak akkor múltam 14 éves.

– Hogyan sikerült fogságba ejtenie a gyönyörű Teréz szívét, aki híres roma családból származott.

– Ez már maradjon az én titkom.

– Ön szerint lehetne-e találni tehetséges zenészeket és romákból álló zenekart alkotni?

– Sokan nincsenek már a régiekből. Kint vannak nyugaton. De vannak tehtséges fiataljaink, akik méltóak a régiek emlékéhez.

Zékány. J.

Ukránból fordította P.B.

Fél évtizede harcol a romák jogaiért

Aba Horváth Istvánt ma már egy egész ország ismeri.

Öt esztendővel ezelőtt, amikor még a Hajdú-Bihari Napló újságírója voltam, véletlenül csöppentem a nyíradonyi békés roma demonstráció kellős közepébe. Akkor találkoztam először Horváth Isvánnal (2000-től Aba Horváth, mert az aba cigányul azt jelenti: hogy már, az ő értelmezésében: máris tenni kell, a Biblia ősi nyelvén azt jelenti, hogy apa), aki abban az időben a helyi cigány vezető volt, pontosabban az egyik roma civil szervezet elnökhelyettese.

S persze az ottani „hatalom" által megbélyegzett, kirekesztett és nap mint nap megalázott cigány ember.

Nem véletlenül írtam így, hiszen éppen a „cigányozás", a megkülönböztetés és a mindennapos diszkrimináció ellen emelte fel szavát. Bátran, merészen, tiszteségessen és nagyon elszántan.

Akkor 310 roma és 223 magyar gyermek jogaiért harcolt Nyíradonyban időt s fáratságot nem ismerve. Történt ugyanis, hogy a helyi képviselőtestület és a polgármester, likviditási gondok miatt, az iskolai felzárkoztató programra leosztott normatívákat és a testületileg jóváhagyott nevelési segélyeket két hónapra vissza akarta tartani. Emellett figyelemért kiáltott több száz éhező diák napi problémája is. A polgármester persze rendre hárított, s kitért a korrekt tárgyalási szándék elől. Horváth István – amiért életem végig csodálni fogom – nem hunyászkodott meg, de nem is ijedt meg a fenyegetésektől s a jól irányzott gáncsoskodásoktól. Fájt ugyan a szíve családjáért – akiket nemkívántos személyként egyszerűen kitessékelték a hivatalból, s így véletlenül sem jutottak munkához, netán segélyhez lakóhelyükön –, de az elveit fel nem adhatta.

Ahogy a tesvérek fogalmaztak annak idején édesanyjuknak:"A fiaid miatt meg vagyunk jegyezve!"... S mivel Horváth István süket fülekre talált a nyíradonyi polgármesteri hivatalban, ráadásul az ott őrzött, közérdekű adatokat is elzárták előle, továbbment. Meg sem állt a Hajdú – Bihar Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjének az irodájáig. Szerencsére ott, is majd ezt követően a kisebbségi országgyülési biztosnál, dr.Kaltenbach Jenőnél meghallgatást és támogatást kapott.

Méltán. Innen már felgyorsultak az addig csigalassúsággal döcögő események, ügyintézések.

Közben nagy áldozatot kellett hoznia, az üldöztetés miatt elhagyta Nyíradonyt, ezzel együtt szeretett családját, feleségét, gyermekeit. A helykeresés és az önmagára találás keserves óráiban, napjaiban, heteiben barátai és segítői – Horváth Aladár, Daróczi Ágnes, majd az idő múlásával egyre többen – mellette voltak, s támogatták előremutató elképzeléseiben.

A következő fordulatot az jelentette az életében, amikor 1996-ban munkához látott Debrecenben a Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete, aminek országos elnöke lett. Ezzel szinte egy időben megnyitotta kapuját a Roma Polgárjogi Alapítvány Hajdú-Bihar megyei, de megyehatáron túli hatáskörrel is rendelkező jogvédő és válságkezelő irodája ugyancsak Debrecenben, Horváth Aladár erkölcsi és anyagi támogatásával. Horváth István igazgatásával.

Mindketten azt vallják: nehéz attól az állampolgártól belső igényességet várnia a többségi társadalomnak, akinek emberi méltóságát naponta sárba tiporják, s életkörülményei nem engedik meg, hogy teljes értékű tagjai legyen a hazájának. Mert a Magyarországon élő cigányok éppen olyan jogú tagjai a társadalomnak, mint a magyarok. S nem akarnak ők mindenáron elvándorolni innen, s országhatáron túl új otthont teremteni.

Aba – Horváth István munkatársaival éppen azon fáradozik, hogy a romák, ezek a kirekesztett és magukra hagyott emberek is megtalálják a nekik kijelölt helyes, megnyugvást hozó utat. Nem tagadja persze azt sem a Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete országos elnöke, hogy maguknak a romáknak is tenniük kell a sorsuk jobbra fordulásáért. Tenni, becsületes helytállással változtatni. Valamit valamiért. Ebben kell őket hittel és elszántsággal segíteni a nap huszonnégy órájában.

Aba-Horvát István nem szeret beszélni érdemeiről. A szemében bujkáló huncut mosoly azonban mindig elárulja : István valamit titkol, lenne mondanivalója, de nem dicsekszik vele.

1999-ben öt illette meg a Roma Polgárjogi Díj. Országos elismerés országos méretű cselekedeteiért. De ugyancsak kimagasló kitüntetés a Pro Regio Díj, amit a Cigány Vezetők Szakmai Egyesülte országos elnökeként Torgyán József földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszertől vett át. Ezt az elismerést a debreceni központtal működő szervezet a területfejlesztésben végzett színvonalas tevékenységéért kapta.

S mivel Horvát István süket fülekre talált a nyíradonyi polgármesteri hivatalban, ráadásul az ott őrzött, közérdekű adatokat is elzárták előle, továbbment. Meg sem állt a Hajdú-Bihar Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjének az irodájáig. Szerencsére ott, is majd ezt követően a kisebbségi országgyülési biztosnál, dr. Kaltenbach Jenőnél meghallgatást és támogatást kapott.

A Demokratikus Jogok Fejlesztésért (Dem Net) által meghirdetett érdekvédelmi pályázaton vesz részt a Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete. A Soros Alapítvány támogatásával pedig folyamatossá válhatott a média és a jogvédelmi programjuk is. A közelmúltban indítottak érettségi tanfolyamokat roma vezetők részére. A dolgozók gimnáziuma esti tagozatának tantervét adaptálva az egyedi két éves képzést a Medgyesi gimnázium valósítja meg, a Soros Alapítványnak köszönhetően a hallgatók számára ingyenes.

Terveik között szerepel egy roma tehetséggondozó kollégium létrehozása, annál inkább, mert a CVSZE irodája megkapta a Közösségi Ház minősítését.

Miniatűr cigányvilág

Egy cigány népi ezermester műve a cigányság hagyományos életformájáról.

Ha egy nép életformaváltást él át, amelynek során maga mögött hagyja a darabokra hulló, hagyományos, patriarchális népi életformát, s ezzel együtt a hagyományos népi kultúrát is, amely az identitás ősi és alapvető hordozója, akkor a közösségnek a hagyományokhoz leginkább kötődő tagjaiban, a felelősségteljes és egyben legmesszebbre látó emberekben felmerül az igény ennek a múltba tűnő életformának és kultúrának a felmutatására, megörökítésére. Parancsoló szükségességgel vetődik fel, hogy leírják ezt a hagyományt, a századokon átöröklött tapasztalatokat, megszűnt vagy megszűnőben lévő mesterségeket, a közös munkákat és az ünnepi alkalmakat kísérő szokásokat, lejegyezzék a meséket, mondákat, dalokat táncokat.

Mindazt azért, hogy mindaz, amit az illető nép századok tapasztalata alapján egybehordott és szerves kultúrává formált, mindaz amit művészetként megalkotott , el ne múljék. Hogy az eljövendő nemzedékeknek továbbadják ezt az immár történelmmé való hagyományt.

A dokumentáló, megörökítő cél, a passzív őrző funkció mellett azonban kibontakozik egy másik, aktív törekvés is, hogy mindaz, ami ebből a hagyományból gyakorolható, azt megpróbálják beépíteni a jelenbe, a mai és eljövendő kultúra eleven részévé téve. E törekvésnek fő képviselője az adott nép értelmisége. Ám magának a népnek az alkotó szellemű tagjaiban, a hagyományos életformát, még gyermekként, vagy akár felnőttként is megélt emberekben is felmerül az a vágy, hogy az élményeiket tapasztalataikat tovább adják

utódaiknak. Így volt ez például az első világháborút követően a magyar, és általában a közép-európai parsztság esetében is. Magyarországon a harmincas években az értelmiség, főként a költők, körében kibontakozó falukutató mozgalom jelzi ezt a törekvést. Ám a parasztság köréből is, önműveléssel kiemelkedtek írók, akik egyszerre fogalmazták meg a hagyományos életforma és világkép szervességét. S mellettük sorra jelnkeztek azok az alkotók akik régebben a hagyományos népi életformát részeseként kiélhették hajlamukat.

A hagyományos paraszt világot megjelníti népi alkotók jelentkezése több hullámban folytatódott, s tart egészen napjainkig. A cigányság esetében a hagyományos népi életforma felbomlása az ötvenes, hatvanas években következett be. A cigánysággnak azelőtt lényegében nem volt értelmisége. Ám a válságfolyamat során az eszmélkedő cigányság megszülte a maga értelmiségét, a harmincas évek magyar parsztságához hasonlóan. Az egyetemet, főiskolát végezettek mellett sorra helyet kérnek maguknak.

Autodidakta értelmiségiek. S mellettük a hatvanas évek végétől, de főként a hetvens nyolcvanas években sorra jelentkeztek azok a népi alkoltók, elsősorban naiv festők és a szobrászok, akik műveikben felmutatták ezt a hagyományos cigány életformát. Közéjük tartozik, ám különbözik is tőlük, a cigány népi ezermester – Sztajkó József.

Sztajkó átfogó programra vállakozott. Elhatározta, hogy miniatür bábukkal, lovakkal szekerekkel, a hagyományos cigány mesterségek szerszámainak és termékeinek kicsinyített maketjeivel 40 négyzetmétert kitöltő kiállításon miniatür bemutatáson bemutatja a cigányság történetét, vándorlását, a hagyományos cigány mesterségeket és szokásokat. Ebből 30 négyzetméterre való anyag elkészül: 200-nál több figura, 54 szekér, 18 ló, 34 ház, sok száz kézműves termék kicsinyített mása és környezetet jelző motívumok, összesen mintegy 1500 részeleme a nagy kompozcíónak.

A cigányság vándorlását Fenyvesi József is megfestette. Kalányos Gyöngyin három nagyméretű pannót festettt a vándorlásról. A mestersségekről pedig Kalányos Gyöngyi, Kovács József, Orsós Ferenc, Kun Pál is festett képeket.

Kosztics László pedig szobrokban faragta meg az egyes mestereket.

A művészet oldaláról nézve átmeneti állapotot képvisel Sztajkó vállalkozása.

Az ő esetében még nem művészetről van szó, hanem maketszerű ábrázolásról. Ha például a figuráknak nem ártatlan babaarca lenne, ha megidezett karakterek szerepelnek megfelelően fából lennének kifargava vagy agyagból megmintázva, akkor dokumentumértékük még nagyobb lenne. Sztajkó műve így is figyelemreméltó alkotást képez, amelyet érdemes közelebbről is szemügyre venni és elemezni.

Kerékgyártó István

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок двадцять дев'ятий

Відмінювання дієслова бути (те єл)

Вправа І. З наведеного уривку тексту випишіть дієслова ІІ дієвідміни.

Араті (ийч) самас андо зоопарко. (*Вчора ми були у зоопарку*). Ме пправас те дікгав е елефантон, саве манге сас предзека. (*Я ходив дивитися слонів, які мені дуже сподобалися*). Е чгавора асанас сар баїннас пес о маймі. (*Діти сміялися при чудернацьких витівках мавп*). Аме кгінілам кгатар е бут шукар емоції андо зоопарко, пала кодо аме ґейлам те хас. (*Стомлені від пережитих емоцій та прогулянки зоопарком, ми пішли їсти*).

Відмінювання дієслова **бути** у теперішньому часі:

Однина	Множина
1 ос. ме сом	1 ос. аме сам
2 ос. ту сал	2 ос. туме сан
3 ос. вов гін (гіно) вой гін (гіні)	3 ос. оне гін (гіне)

У майбутньому часі дієслово **бути** має форму **те авел**.

Однина	Множина
1 ос. ме авава	1 ос. аме авага
2 ос. ту авега	2 ос. туме авена
3 ос. вов авела (або ейла)	3 ос. оне авена (ена)

В **умовному способі теперішнього** часу дієслово бути дієвідмінюється майже так само, як у майбутньому часі, але до нього додається ще закінчення -с та частка бі.

Наприклад: ававас бі, авегас бі і т.д.

Дієслово бути у **минулому часі** дієвідмінюється так:

Однина	Множина
1 ос. ме сомас	1 ос. аме самас
2 ос. ту салас	2 ос. туме санас
3 ос. вов сас	3 ос. оне сас

Умовний спосіб минулого часу дієслова бути є:

Однина	Множина
1 ос. ме увльомас	1 ос. аме увлямас
2 ос. ту увлялас	2 ос. туме увлянас
3 ос. вов увлягас	3 ос. оне увлягас

Романе чачіпе Ромські приказки

1. Кер, о Дел тут дела, джа дромега, о Дел тут ліджала.
Роби і Бог дасть тобі, вийди на шлях і Бог поведе тебе.
2. Ко камел ромня, мі думінел пала пескі пійрі.
Хто хоче дружину, нехай постарається й про власну каструлю.
3. Е чгай барол ґіляга, о чгаво лавутага.
Дівчина із піснею росте, а хлопець з скрипкою.
4. Єкгбаредер патів ле лавутаріс.
Найбільша повага музикантові.
5. Лавутаріс уштавел манушес андре манушесте.
Музикант будить в людині людину.
6. Патівало Ром шай андре бокг мерел, патів на бістерел.
Порядний ром не знехтує гідністю, навіть якби з голоду вмирав.

РОМАНІ ЯГ
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво 3т 173 від 26 лютого 1999 р.
Шеф-редактор Аладар АДАМ
Редактор Євгенія Навроцька
Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг"
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефакс 1-58-05.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.boom.ru
Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13. Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. №1497

Рудий кінь

Поїхав якось ром на ярмарок. Посміхнулося йому того дня щастя: і коней поміняв, й багато грошей виручив. Купив ром їжі різної та одягу для своєї родини й вирушив додому. Їде та радіє: "То вже дружина та дітки тішитимуться. Не страшні нам тепер ні голод, ні холод".

Та застала його у дорозі ніч. Зупинився ром, розпріг коней, розклав вогонь, засмажив м'яса й заварив чаю. Тільки-но збирався поїсти, як раптом з лісу вийшов дідусь й просто до нього:

- Здрастуй, добрий чоловіче, що ти тут робиш?

- Та ось з ярмарку додому їду. Лише переночую й далі в дорогу подамся. Дивись, скільки ласощів дружині та діткам везу!

- Ох, добрий чоловіче, пожалій старого! Довго я по лісу ходжу, зголоднів, змучився, чоботи мої зносилися, одяг порвався. Дай біля твого багаття посиджу, погріюся й поїм, чого мені даси.

- Сідай, пригощайся, мені не шкода.

Почав ром старого пригощати. А старий все їсть та їсть, їсть та їсть і все рома просить:

- Не пожалій для попутника шматка хліба.

Так він і з'їв усю їжу, що ром для своєї родини на ярмарку купив.

Витер старий вуса й каже:

- Милесенький мій, а чи не даси мені чого-небудь із одягу? Подивись, на кого я став схожим!

Пожалів ром старенького, почав йому одяг подавати, а той все одягає й одягає, одягає й одягає.

Так весь одяг на себе й натягнув. Говорить старенький:

- Ну, дякую тобі, роме, за те, що не пожалів від мене нічого. За твоє добро я тебе не забуду.

Лягли вони спати. Вранці встає ром й бачить, що нема, що йому додому везти: ні їжі нема, ні одягу. Схилив голову, але робити нічого - треба додому повертатися.

Їде він дорогою й бачить: посеред шляху рудий кінь стоїть, весь вогнем золотим горить, із очей іскри летять. Стоїть кінь й не дає проїхати. Править ром своїми кіньми, а ті стоять, мов вкопані - не хочуть тягнути воза й годі. Розсердився ром, схопив кнут, скочив з воза й до рудого коня. Підбіг і як вдарить його по спині! Дивиться - а той розсипався. Подивився ром на землю й бачить, що на місці, де щойно стояв рудий кінь, купа золотих монет лежить. Зрадів ром, зрозумів: це старий лісовик завдячив йому за те, що він не пожалів від нього останнього шматка хліба.

Взято зі збірки казок Є.Друц, О.Геслер "Золоті цеглини".

Ґалбено ґраст

Традас о ром варесар по тарґо[1]. Барі бахт сас анде кодо дес е ромес: е ґрастен пгарудас ай бут лове лас. Кіндас о ром хабената, ґада песка фамілія[2] яке ай традас кгейре. Джал ай лошал[2]: "ві е ромні, ві е чгавора лошайна. Чі дарас ке авла бокг ай шіл".

Е рат лас ле ромес. О ром терділя ле вурдонега, муклас ле ґрастес те хал чар ай розтгодя яґ, пекел мас ай пел чайо. Ферї[3] лас те хал, сар анда веш авел лесте єкг пгуроро:

- Ґавес бахтало, лачго мануш, со ту керес кгате?

- Традав кгейре, сомас по базарі - пгенел о ром. - Аканак камав те ратярав ай детегара[4] джав дуредер. Дікг, кеті бут хабен ліджав міра ромняке ай міре чгаворенґе!

- Лачго мануш, сонусар[5] е пгурес! Бут врама па веш пгірав, бокгало на бірінав, е ціраха, о ґада са чгінгерде. Шай татюбав паша тірі яґ, хав варесо со ту деса ман.

- Беш, ха, пгурея, манге най пгаро.

О ром лас те дел хабен ле пгурес. О пгуро са хал ай хал ай хал, ай ле роместар са манґел:

- На саїн, кай дес єкг кготор маро.

Аба са о хабен халас, со о ром ціндя (кіндас) по тарго.

О пгуро кгослас песке вустаца[6] ай пгенел:

- Муро дрого сомнакуно, чі дес ман варесаве трамці[7]? Дікг, пе касте ме мейзі[8]!

Пгаро е ромеске керділас анда пгуро ай дел лес ґада ай о пгуро са пе песте цирдел ай цирдел ай цирдел. Каде саворе ґада кідас е роместар, кай кіндас по тарго прейгал пескі фамілія[9]. Пгенел о пгуро:

- Наїс[10] туке, рома. Кай чі сонусардан мандар кганчі[11]. Пала тійро лачгіпе ме тут чі бістрава.

Сувте е рат. Детегара устілас о ром ай дікгел, най со те ліджал кгейре: чі хабен, чі ґада. Бешел о ром хутілдас пес пала шейро, чі джанел со те керел - мусай те традел кгейре.

Джал по дром ай дікгел: англа лесте по дром терділя ґалбено[12] ґраст. Е бал по ґраст пгабол сомнакуна яґаса, андал о якга умбляора[13] ґуран[14]. Тордьол о ґраст ай чі дел о дром. Марел о ром песке ґрастен ай вон тордьон сар о бар чі камен те цирден о вурдон. Холяйлас о ром, хутілдас е чупні, хуклас тейле пала вурдон ай - нашіндос ко галбено ґраст. Нашіндос холяте маладас е ґрастес пало машкар! Дікгел - о ґраст розчорділя. Дікгел о ром пе пгув, пе кодо тган, кай тордьолас о ґалбено ґраст, пгердо сомнакуне ґалбі[15]. Лошайлас о ром, ахаліа[16]: кадо о пгуро-вешескеро наїсардас лес анда кодо, кай чі сонусардас лестар котор манро.

Переклад ромською: А.Адама

Пгуране лава: [1]тарґо - базар, [2]лошал - радується, [3]ферї - тільки, [4]детегара (тосара) - вранці, [5]сонусар - пожалій, [6]вустаца - вуса, [7]трамці - одяг, [8]мейзі - схожий, [9]фамілія - сім'я, [10]наїс (палікерав) - дякую, [11]кганчі - нічого, [12]галбено (лолебаленґеро) - рудий, [13]умбляора - іскри, [14]ґуран (урал) - летять, [15]галбі - золоті монети, [16]ахаліа (хатярдас) - зрозумів.

Рецепти ромської кухні

Тісто "Кало ром"

500 г цукру, 250 г маргарину та 3 яйця добре вимішати. Додати 500 г муки, 1 чайну ложку соди, погашеної оцтом, столову ложку какао, трохи кориці та 500 г тертих яблук, які не потрібно витискувати. Все це добре вимішати, викласти на тепшу, змащену маргарином і посипану мукою, пекти до готовності. Покрити шоколадною глазур'ю.

Відгадай загадку!

Дром парно учардо,
Агор леске най.
Барваляса їворо пгерел.
Авілас аменде о .....

Дорога біла стелиться,
І краю їй нема.
Сніжок мете.
Метелиця.
Прийшла до нас ....

Відповіді на загадки №10(39): Ґрашні. Гарангос. Дудум.

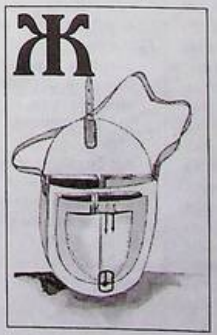

Ловкес туке, те гін пгарі,
Пгарес туке, те гін ловкі.

Легко тобі, коли вона важка,
Важко тобі, коли вона легка.

Відповіді на загадки №11(40): Дзара. Джукел: Еропланос.